

Vojan Rus
**ETIČNOST
ETIKE**

STR. 273-299

PORENTOVA I
SI-1000 LJUBLJANA

::IZVLEČEK

MODERNA INDUSTRIJSKO-POSTINDUSTRIJSKA DRUŽBA je tako zapletena in dinamična, da filozofija in družboslovje zelo težko določita družbeni etos in družbeno dobro, njegovo spremenljivo težišče in optimalno strategijo progresivnega družbenega razvoja. To je povsem nedosegljivo koncepcijam, ki absolutizirajo kot vsemočni družbeni dejavnik katerokoli družbeno delnost (npr. neoliberalistična absolutizacija tržišča) in ki ne upoštevajo, da je vsestranskost človeškega bitja na družbeni ravni proicirana v različna družbena področja, katerih projekcijsko sintezo določi šele celovita večplastna analiza družbe. Pretežno esejistične, enostranske in empirično skrajno pomanjkljive analize sodobnega etosa niso uvidele centralnega pomena svetovnega antifašizma za graditev sodobnega dobrega v Atlantski karti, v Organizaciji združenih narodov in v Splošni deklaraciji človekovih pravic OZN; zlasti v uresničevanju njihovih velikih besed v velikih zgodovinskih dejanjih, kot je po letu 1945 osvoboditev številnih narodov, ki jih je sedaj v OZN že 192 (samo 40 v Društvu narodov pred 1939), prevlada parlamentarne vladavine in socialne države v številnih državah. V tej študiji so številni nesporni in markantni sociološki, psihološki, zgodovinsko-kulturni in filozofski dokazi: da je specifična človeška vsestranskost osebe - zlasti njena bogata psihična vsestranskost - že mnoga tisočletja realna človeška zakonitost in ne abstrakcionistični ideal; da je ta vsestranskost že tisočletja povsem razvidna iz Aristotelove Nikomahove etike, iz biblije in iz temeljnih del drugih religij, iz Ilijade in Odiseje in iz mnogih drugih mitov, iz ljudskih pravlji vseh narodov in iz vseh arheoloških odkritij. Avtor prikaže svoj izvirni filozofski prispevek k dojetju človeške vsestranskosti s svojo povsem izvorno teorijo zamišljanja in z povsem izvorno teorijo strukture vseh človeških ustvarjalnih aktov. V teh dveh teorijah je glavna ustvarjalna moč človeka - zamisel - jasno ločena od pojma, fantazije, predstave, domišljije, želje, volje, smotra in motiva (ob enem pa so razjasnjene njihove vezi z zamisljo). S tema dvema izvirnima teorijama so zajeti in preseženi zamegljeni fragmenti in slutnje zamisli pri Platonu, Aristotelu, Kantu, Heglu, Marksu, Sartru in drugih.

Ključne besede: moderna družba, družbeno dobro, moderni družbeni etos, družbena strategija, vsestranskost osebe in družbe, OZN, Atlantska karta, Splošna deklaracija človekovih pravic, Aristotel, religiozni etos, zamišljanje, struktura ustvarjalnosti, moralno dejanje, slovenski humani socializem 1953-1990

ABSTRACT*ETHICAL SENSE OF ETHICS*

Modern industrial - postindustrial society is so complex and dynamic, that philosophy and social sciences very difficulty identify social ethos and social good, its changeable center of gravity and optimal strategy of progressive social development. It's completely unreachable to the conceptions, which absolutize as omnipotent social factor any social partiality, (as, for example, neoliberal absolutization of the market), and which do not take into account, that many-sidedness of the human being on the social level is projected into different social fields, of which projected synthesis is determined not earlier than by holistic multilevel social analysis.

Mostly essayistic, one-sided and empirically extremely deficient analyses of the contemporary ethos did not recognize the central meaning of the world antifascism for the construction of contemporary good in Atlantic card, in the OUN and in General declaration of human rights

OUN; particularly in the realization of their big words in big historical acts, as it was, after the year 1945, the liberation of different nations, which are now in the OUN in the number of 192, (before the year 1939 only 40 nations were in the League of nations), and domination of the parliamentary ruling and of the principle of the social state in numerous countries. There are numerous unquestionable and marking- significant sociological, psychological, historical cultural and philosophic proofs: that a specific human many-sidedness of a person - specially its reach psychical many-sidedness - has been already many millennia completely evident from Aristotle's Nicoma ethics, from the Bible and from the basic works of other religions, from Iliad and Odyssey and from many other myths, from popular lullabies of all the nations and from all archeological discoveries. With his completely original theory of conceiving/ imagination and with his completely original theory of the structure of all human creative acts, the author of the article shows his original philosophic contribution to the conceiving of the human many-sidedness. In these two theories the main creative human power - conceiving - is clearly separated from the notion, fantasy, visualization, imagination, need, will, purpose and motive (with simultaneous explanation of their associations with the conceiving). In these two original theories are contained and exceeded the foggy fragments and presentiments / anticipation by Plato, Aristotle, Kant, Hegel, Marx, and Sartre and by others.

Key words: modern society, societal good, modern societal ethos, societal strategy, many - sidedness of person and of society, OUN, Atlantic card, General declaration of human rights, Aristotle, religious ethos, conceiving, imagination, structure of creativity, moral act, Slovene human socialism 1953-1990.

Vprašanje etičnosti: ali je slovenska "leva" filozofija *uresničevala* svoje filozofske - in zlasti etične - deklaracije; ali so se njena *dejanja* skladala z njenimi filozofskimi *izjavami*?

Naslovno temo moram tu še malce precizirati, malce razširiti in malce zožiti. Etičnost nam tukaj pomeni: življenjska doslednost etičnim načelom.

Na tem ozkem prostoru je možno dati samo nekaj pripomb o etičnosti naše "leve" filozofije; in to samo od leta 1950. Pretehtali bomo samo nekaj značilnosti tistih filozofov, ki so se od leta 1950 (sami ali od drugih) označevali kot "levi" (in bom včasih vključil še nekatere filozofe družbe, čeprav se niso deklarirali kot etiki, in nekatere druge družboslovce, ki so se bavili z celovitimi ocenami družbenega razvoja).

Etika je splošna, celovita teorija morale. Morala je lahko antihumana ali humana; "leva" etika in morala zaslužita to ime samo, če sta dejansko humani. Bistvo humanosti (človeško dobro, humaniteta, človečnost) raziskuje, na osnovi zgodovine človeštva, znanstveno filozofska antropologija; etika pa raziskuje, kako ljudje uresničujejo dobro v odnosu do sebe in drugih.

Resnična humana morala je možna samo v obliki *dejanj*, ki ustvarjajo človeško dobro, ki ustvarjajo nove vrednote. Najmanjše enote humane morale niso moralne misli ali moralna čustva, ampak moralna *dejanja*; misli in čustva so le fragmenti *osnovnih* moralnih enot: dejanj. Zato so znanstveno zelo siromašne etike, ki vso moralo zože na misli ali na čustva. Te teorije niso sposobne dojeti najvažnejše etično-moralne razlike, ki najbolj jasno in ostro konstituira humano moralo: razlike med *moralizmom*, ki je največja deformacija morale, in *humano moralo*.

Zato so najpomembnejše etike, ki so odločno določile etiko/moralo kot *dobro dejavnost*: Aristotel, krščanski evangelij, islam in konfucijanstvo.

V svoji izvirni *Etiki in socializem* razvijam na povsem izvirni način to dvainpoltisočletno dejavno etiko: v čast mi je, da jo lahko nadaljujem.

V zadnjih letih so v svetu - zlasti v razvitih državah in tudi v Sloveniji - zelo oživele razprave o etiki, zlasti o sodobnem svetovnem etosu in o sodobnem dobrem in zlu. To je razveseljivo, ker vzbuja širše zanimanje za etiko. Intenziviranje dejavnosti v etiki bo nujno, kot delo na vseh področjih, dalo kakšne pozitivne premike.

So pa v teh etičnih razpravah - v svetu in pri nas - tudi kakšne pomankljivosti, ki bi jih lahko zajeli z izrazom malce preveč *esejizma: oblapni pojmi in pomanjkanje temeljitega empiričnega dokazovanja*.

Večkrat so v etični esejistiki prisotni preohlapni pojmi: od etike, morale, človeka, humanizma do globalizacije, antifašizma, demokracije, liberalizma, nacije, socializma, revolucije in podobno.

Pogosto manjka temeljito antropološko-družboslovno raziskovanje konkretne svetovne in slovenske družbe v 20. stoletju (vse do danes). Ker je svetovna, evropska in slovenska družba v sodobni industrijsko-postindustrijski epohi postala neizmerno bolj zapletena in bolj dinamična, kot v vseh prejšnjih epohah, ki so imele za osnovo stalno poljedelstvo (trgovina in obrt so bili samo mali otoki, npr. antična Grčija in Fenicija), je v naši epohi neskončno težje analizirati in točno izluščiti sodobno konkretno dobro in zlo in zastaviti realne humane projekte-ideale (ki so možni le na temelju take analize). *Sodobna antropološko-etična analiza* mora biti *veliko bolj večplastna* kot pred 2000 leti, ker imajo že zaradi "divjanja" sodobne tehnike danes razne plasti družbe - ekonomija, politične strukture, socialne strukture, mediji, socialna psihologija, ostala nadstavba in mednarodni odnosi - veliko bolj samostojne dinamike, kot v času desetisočletne statike stalnega poljedelstva.

Zato je danes veliko bolj nujna konkretna analiza posameznih področij družbe, da bi prišli do utemeljenega sintetičnega odgovora, kaj je v današnjem človeštvu in Sloveniji dobro ali zlo; v tradicionalni družbi je bilo veliko jasnejše, kaj pomenijo pravila "ne kradi", "ne ubij", "pomagaj bližnjemu", kot danes, četudi so še veljavna.

Toda sedanje šolske etike so preveč kabinetske in zato niso opazile, da je konkretna zgodovinska družbena osnova morale/etike veliko bolj razvidna pri Aristotelu, v Svetem pismu stare zaveze, v krščanskih evangelijih, v koranu, v indijskih verskih knjigah in konfučianskih spisih, kot npr. v slavni etiki novega veka kakršni sta Spinozina in Kantova etika, ker je racionalizem slep za družbene osnove morale in etike.

V sodobnih svetovnih in slovenskih preveč esejističnih etičnih razpravah precej primanjkuje epohalne in periodične *družbeno-zgodovinske komparacije*, ker je v zelo dinamičnem razvoju vse od začetka 20. stoletja do danes brez njih nemogoč utemeljen odgovor, kako se je v Sloveniji in v svetu dejansko razvijalo dobro in zlo. Brez takih večplastnih komparacij, ki zajemajo vse omenjene plasti družbe, se lahko povsem zgubijo dinamične meje med lažnimi videzi zla in dobrega in med njihovimi resničnimi bistvi skritimi pod družbeno zapletenostjo.

Če bi me sedaj stotisoči Slovenk in Slovencev - ki so se v 20. stoletju z neizmernim pogumom in delavnostjo bojevali za svobodo, demokracijo in družbeni napredek; v veliko čast mi je, da jim pripadam - povprašali, ali sem se držal teh svojih metodoloških besed zahtevnosti etike glede temeljitega preučevanja sodobnih družbenih področij v svetu in Sloveniji ter v njihovi komparaciji z preteklostjo (zlasti velikanske razlike med svetovno, evropsko in slovensko družbo pred letom 1945 in po njem), lahko to potrdim.

Za osebno etično usmeritev - in za mojo odgovornost pred mnogimi dobrimi in trpečimi slovenskimi ljudmi - sem dobil mnogo spodbud v 40 letih (1934 - 1974) preden sem začel

pisati izvirno knjigo *Etika in socializem*: v močnem socialnem čutu svoje matere in v njeni posvečenosti družini, v očetovi neuklonljivosti pred nasiljem političnih strank in fašizma, v pogumu in predanosti stotisočev slovenskih sester in bratov, ki so se junaško bojevali proti fašizmu in gradili po letu 1945 moderno in bogato Slovenijo ter se po letu 1948 ponosno upirali Stalinu. Za socialistično usmeritev sem se odločil natanko pred 70 leti; in moja etika je logični del te moje življenjske poti.

Čeprav sem imel leta 1948 možnost, da se priključim udobni jugoslovanski diplomaciji in se tako rešim jugosiromaštva, sem se tedaj zlahka odločil, da trajno delam zlasti v filozofiji, etiki in družboslovju. Moj edini cilj ni bil postati še eden on Marksovih občudovalcev, ampak z izvirnimi znanstvenim delom prispevati k našem izvirnem in bolj humanem socializmu, kot je Stalinov, v katerem bomo združili našo izvirno slovensko in jugoslovansko osvobodilno pot z vsemi humanimi pridobitvami človeštva ter z povsem novimi svetovnimi pogoji po letu 1945. Že leta 1950 sem se odločil napisati celovito izvirno filozofijo (o tem pričata: moja kritika stalinistične filozofije iz leta 1950/51¹ in antropološko-etično-estetska študija iz leta 1953²). Glavni filozofski cilj pa mi je bil že leta 1950: napisati izvirno etiko, ker sem bil prepričan, da se velikim stalinističnim etičnim deformacijam moramo upreti z uresničevanjem višjih vrednot v našem humanem socializmu in v svetovnem osvobodilnem in delavskem gibanju.

Obenem sem se s temeljitim študijem prepričal, da so moderne filozofske smeri veliko bolj enostranske (npr. skrajno enostranska Kantova etika) od antropološko vsestranske Aristotelove in krščanske etike in da je tudi zato nujno napisati povsem izvirno sodobno etiko.

Toda končno verzijo moje izvirne etike sem začel pisati šele leta 1974. Deloma zato, ker me dogmatični ideolog(i) ni(so) pustili na filozofsko fakulteto v Ljubljani (na njej sem kandidiral od leta 1953 in uspel šele leta 1964); še bolj pa zato, ker sem poleg temeljitega študija svetovne filozofije hotel - pred pisanjem etike - temeljito preučevati vsa glavna področja (ekonomija, socialne in mednarodne strukture) sodobne svetovne in slovenske družbe.

Po letu 1945 in zlasti po letu 1948 mi je bilo jasno: človeštvo se je tako zelo spremenilo, da ga ni več možno dojeti s prežvekovanjem Marksa in Lenina, ampak se je nujno na ta nova morja podati le na izviren način. Zato sem pred pisanjem etike v letu 1974 odkrival v številnih družboslovnih študijah nove družbene pojave: nove težnje v gospodarstvu sem odkrival v knjigah kot *Perspektivno planiranje v Iniji* (1957) in *Ekonomski položaj radniške klase u savremenom svetu* (1963); nove težnje v mednarodnih odnosih sem odkrival v izvirnih knjigah kot *Ženevska konferencija i njen značaj* (1955) in v številnih izvirnih študijah o mednarodni politiki koegzistence (izdane v knjigi *Izvori in temelji neuvrščeniosti* 1975); nove težnje v politiki in v socialnem razvoju sem odkrival v izvirnih knjigah *Politički pokreti i sistemi u nerazvijenim zemljama* (1963), *Narodni pokreti u nerazvijenim zemljama* (1962), *Put savremene Indije* (1955), *Nekaj razpotij samoupravnega socializma* (1973) in druge. Do začetka pisanja etike v letu 1974 sem napisal že 14 izvirnih knjig iz ekonomije, sociologije, politologije in mednarodnih odnosov - več družboslovnih knjig kot katerikoli drug filozof v svetu že do leta 1974 (in kasneje še precej drugih).

¹Stalinov "Diamat" in filozofija v SSSR, Kultura, politika in morala, Maribor, 1969, str. 76-81; (prvič objavljeno v Mladost, Beograd, 1951, št.5-6, str. 404-413).

²Nekaj usakdanjih resnic o umetnosti, op.cit., str.59-65; (prvič objavljeno v reviji "7 umetnosti", Beograd, 25. februarja 1953).

To sistematično družboslovno delo mi je omogočilo, da sem lahko analiziral družbeno dobro in zlo v sodobnem svetu in pri nas bolj temeljito, kot večina drugih svetovnih in domačih filozofov, ko so pogosto v družbenih ocenah ostali na precej amaterski ravni; ne glede, ali so bili glede današnje družbe bolj apologetski ali nevtralni ali kritični.

Med tem, ko sta prvi dve podvrsti filozofov že "po definiciji" daleč od naprednega "spreminjanja sveta", kritični filozofi v svetu in doma gotovo kaj prispevajo dobremu s kritiko nasilja, nepravilnosti in podobno. Vendar pogosto esejizem onemogoča precizno analizo odnosov dobro-zlo v sodobnem svetu in pri nas in spodseka na tej analizi zgrajene alternative zlu.

Na primer, zaradi esejistične ravni mnogi filozofi ne zapazijo novega gozda: da so se po letu 1945 v celotnem človeštvu izoblikovale *ogromne nove pozitivne sestavine*, ki jih preje nikoli ni bilo in ki jih lahko povežemo z oznako *moderna, laična in globalna reformacija* (med tem ko prva, evangeličanska reformacija ni bila globalna, le kontinentalna: del Evrope in Severne Amerike).

Dokaz omenjene teze, da je možno samo z natančno večplastno analizo v sodobni zapleteni in dinamični družbi ločiti novo globalno dobro od zlega, je zgodovinsko dejstvo: novi svetovni progres se pojavlja danes pod tako pisano zunanjo raznolikostjo, da pod njo le globlja analiza odkrije moderno reformacijo, ki je neizmerno širša - res globalna - kot vsa napredna gibanja v vsej dosednji zgodovini človeštva. Najbolj slikovita ilustracija te teze so zelo raznovrstni socialni, ideološki in verski izvori najbolj znanih svetovnih voditeljev *moderne, laične, globalne reformacije*: progresivni konzervativci kot Churchill, de Gaulle, Schumann, Adenauer; demokrati Roosevelt in brata Kennedy; republikanec Eisenhower in Nixon; socialdemokrat Brandt; katoliški prelati Janez xxiii, Janez Pavel II ter kardinali König, Višinski in Glemp; predsednik indijskega Kongresa Nehru, progresivna muslimana Naser in Ben Bela; komunisti Gorbačov, Deng Hsiaoping, Hruščov in Josip Broz.

Povezanost vseh teh na zunaj zelo slikovito različnih voditeljev z povsem novimi dimenzijami progressa celotnega človeštva bo razvidna iz naslednjega:

1. Po letu 1939 - prvič v zgodovini človeštva - velika vojna koalicija antifašizma povsem utemeljeno sebe definira kot *svetovno humano dobro*, ki se bori proti svetovnemu zlu - fašizmu: os Rim-Berlin-Tokio je resnično ogrožala vse človeštvo z dolgim totalnim suženjstvom; Churchill in Roosevelt prvič v zgodovini človeštva takoj definirata v Atlantski karti novi humani cilj vsega človeštva - *samoodločba vseh narodov*; koalicija ta cilj tudi uresniči; *velike besede* so etično potrjene z *velikimi dejanji*; v OZN je danes že 192 samostojnih držav iz vseh kontinentov, v Društvu narodov po letu 1918 je bilo samo okrog 40 evropskih narodov; Velika Britanija dopusti takoj po letu 1946 osvoboditev svojih glavnih kolonij Indije, Pakistana, Cejlona in Burme.

Zastarele podobe iz prejšnjih 10.000 let človeštva (ko je bilo povsem nedojemljivo, da bi veliki zmagovalni imperiji po veličastni zmagi demontirali sami sebe), še danes zelo kratkovidno vidijo Churchilla, de Gaulla in Eisenhowerja samo kot "konzervativce" in jih ne morejo dojeti takoj po letu 1939 v popolnoma obrnjeni vlogi: postali so veliki nosilci laične reformacije vsega človeštva (kdor ljubi izraz "revolucija", jih lahko imenuje tudi tako; v smislu Masarykove *Svetovne revolucije* je res največja novoveška revolucija osvoboditev narodov vseh kontinentov po letu 1945). Res so si po letu 1946 nekateri narodi morali samostojnost utreti z orožjem; toda to so bile preje izjeme kot pravilo. (Podrobneje navajam dokaze v pravkar dokončani knjigi *Filozofska antropologija in humanizem*).

Vsem novim progresivnim dimenzijam človeštva, ki jih naštevam v naslednjih točkah, je utrl pot izvorni humanizem svetovnega antifašizma.

2. Neposredna rezultata antifašizma sta: prva resnična svetovna organizacija - *Organizacija združenih narodov* - in prvi skupni etos vsega človeštva *Splošna deklaracija človekovih pravic*, ki je sodobni filozofi sploh še niso znanstveno ocenili.

3. Čeprav so po letu 1945 divjale številne lokalne vojne, filozofi in družboslovci niso opazili veliki napredek: v najbolj napetih svetovnih situacijah po letu 1945, ki so dejansko prvič ogrožale obstoj vsega človeštva, so svetovni voditelji pokazali več sposobnosti in volje za očuvanje svetovnega miru, kot v vseh prejšnjih tisočletjih - vse do druge svetovne vojne.

Po letu 1945 so bile berlinska kriza, kubanska kriza in korejska vojna veliko bolj nevarne za svetovni mir in za obstoj človeštva (neposredno ostro trenje velikih sil v teh treh krizah; nakopičeno nuklearno orožje, ki bi lahko dejansko uničilo človeštvo), kot vse mednarodne situacije pred prvo in drugo svetovno vojno. Zato je bil velik zgodovinski napredek po letu 1945 v sposobnosti in volji voditeljev (brata Kennedy, Hruščov in drugi), da presežejo agresivne tendence na obeh straneh.

Med tem, ko je do prve in celo do druge svetovne vojne v svetu prevladovala filozofija "svetega nacionalizma", ki upravičuje tudi agresijo, je v človeštvu po letu 1945 močnejša filozofija miru kot največje vrednote.

4. Mirna demontaža svetovnega stalinizma, za katero imata največ zaslug druga Jugoslavija in Gorbačov, je bila komplementarna z zelo uspešnimi rezultati razgovora Bush starejši - Gorbačov o razorožitvi, ki so sedaj žal ogroženi. Mirno sodelovanje med Kitajsko in ostalim svetom, čemur sta največ prispevala Nixon in Deng Hsiaoing, je bila prevlada mirnega sožitja in sodelovanja nad agresivnostjo.

5. Prevlada svetovnega miru in samostojnosti narodov, ki sta glavni pozitivni posledici svetovnega antifašizma, sta omogočili, da so do leta 2000 propadli vsi glavni svetovni totalitarizmi, da so danes skrajni totalitarizmi redke izjeme in da so do leta 2000 v večini sveta prevladale večstrankarska parlamentarna ureditev, socialna država, da so mnogokje ženske (polovica človeštva) bolj enakopravne, kot pred drugo svetovno vojno, in da so se mnogokje okrepili sindikati.

6. Pomembna nova velika zgodovinska koraka spodbujena z antifašizmom sta bila po letu 1945: Evropska unija in gibanje neuvrščениh, ki sta pomenila: padajo tisočletni neprehodni zidovi med narodi, religijami, politikami in ideologijami pri uresničevanju širših človeških interesov (ne da bi bilo uničeno pozitivno v omenjenih tradicionalnih oblikah). V nastanku EU so imeli velik delež de Gaulle, Adenauer, Schumann in v nastanku gibanja koeksistence neuvrščениh Nehru, Josip Broz, Naser, Sukarno, Makarios, Castro in drugi. Pomembne in nove so tudi razne druge kontinentalne organizacije: latinsko-ameriške, afriške in azijske.

7. Bistven pozitiven preobrat v najbolj organizirani katoliški religiji sta prispevala zlasti papeža Janez XXIII in Janez Pavel II, ker sta osvobodila cerkveno vodstvo od pretesne povezanosti z vladajočimi razredi in cerkev tesneje povezala s sodobnimi humanimi vrednotami.

Iz zgornjega nikakor ne izhaja, da je dobro v človeštvu dokončno zmagalo, saj so očitno prisotni vulkani, ki še vedno lahko izbruhnijo kot uničenje človeštva: ogromni kupi orožja, bede, porabništva, ogroženega okolja. Zato je danes, ko so že ogroženi napredki v razorožitvi okrog leta 1990, najbolj značilno nekakšno ravnovesje dobrega in zla, z zelo rahlim in negotovim malim presežkom dobrega.

Značilno je tudi, da se *novi, laični, svetovni reformaciji* (izraženi v točkah 1-7.) zopredstavlja tudi *nova protireformacija*: neoliberalizem; antisocializem; uničevanje antifašizma; nova desnica; nacionalno podrejanje z drugimi, neoboroženimi sredstvi; poraba ogromne, agrarne rezerve delovne sile nerazvitih dežel s strani svetovnega kapitala za zbijanje cene

delovne sile v razvitih deželah; silovito povečanje razrednih razlik; porabništvo kot svetovno ideološko podrejanje; oživljanje militarizma in terorizma.

Kot filozof sem lahko zelo akrovno sodeloval od leta 1948 v "spreminjanju sveta" (točneje: v spreminjanju človeštva) kot sodelavec moderne globalne reformacije, zlasti zaradi porabe *koncepta o vsestranskosti človeka*, ki spodbuja celovito analizo izjemne večplastnosti današnje človeške družbe (v primerjavi zlasti z tradicionalno družbo).

Zelo živo predstavo o različnih plasteh polpretekle slovenske in evropske družbe sem dobil že med leti 1935 in 1941 s stalnim prebiranjem Cankarja in revije *Sodobnost*, v kateri slovenski levičarji niso doktrinarno ponavljali (sicer utemeljena) stara ekomonskosocialna stališča Marksa, ampak so samostojno analizirali sodobno slovensko in evropsko družbo. Po letu 1948 pa sem z izvirnimi knjigami in študijami pridobil izvirni vpogled, kako so dobile v človeštvu, v Evropi in pri nas posamična družbena področja novo, specifično obliko in vsebino in sem zato lahko sodeloval ustvarjalno v naslednjih velikih svetovnih procesih:

1. V osvobodilnem boju sem imel resen delež. Od maja 1941 sem bil glavni kurir Izvršnega odbora Osvobodilne fronte slovenskega naroda; ustanovil sem prve organizacije mladinske OF; štiri dni sem bil težko mučen na fašistični policiji; dve in pol leti sem bil v težkem fašističnem zaporu; in takoj po izpustitvi sem prostovoljno odšel na najtežje partizansko bojišče (Ziljska dolina), čeprav me je oče na vse načine poskušal spraviti v udobno okrilje Glavnega štaba.

Toda moje sodelovanje v osvobodilnem boju ni bilo samo vojaško in aktivistično, ampak sem deloval povsem samostojno idejno (brez partijskih direktiv ali navodil osvobodilnega vodstva) vse od decembra 1941, ko sem bil zaprt v Alessandriji (Italija), do leta 1945: kot samostojen predavatelj v zaporu in kot politični voditelj v koroških bataljonih brez vseh "direktiv", ker sem dosti znanja dobil pred 1941.

2. Od leta 1948 sem bil eden od najbolj odločnih in dalekovidnih stategov *uspešne, hitre in mirne demontaže svetovnega stalinizma*. Pri tem smo bili Slovenci, skupaj z drugimi narodi Jugoslavije, najuspešnejši v vsem svetu.

Vsi, ki smo aktivno in ustvarjalno sodelovali v boju proti fašizmu in proti stalinizmu smo tudi največ prispevali k nastanku zelo napredne Evropske unije; ta bi bila nemogoča, če ne bi preje odstranili dveh ogromnih negativnih piramid: fašizma in stalinizma.

3. Na moj predlog je ZK sprejela že leta 1952 namesto komandantske: idejno politično vlogo.

4. Od leta 1950 sem eden od glavnih soustvarjalcev *svetovne politike koeksistence, miru in nevtralnosti*, ki je Sloveniji in Jugoslaviji prinesla dolgo razdobje miru, velikega svetovnega ugleda in odprtih meja.

5. Moje aktivno sodelovanje v graditvi našega *bolj humanega socializma, kot je bil stalinistični*, je imelo zelo pozitivne učinke za Slovenijo: ker smo v letih 1953-1972 dosegali vsako leto 8-9% rast proizvodnje, kar je omogočilo: dvakrat višji materialni standard; zelo humano socialno državo; popolno svobodo na duhovnem področju; in 30.000 rojstev letno, ker je izražalo *izjemno zaupanje vseh slojev v humani socializem*.

6. Od leta 1960 sem bil med prvimi Slovenci, ki so spoznali *nujnost soočanja z beograjskim centralizmom* na odprt, pošten in strateški način. Kot republiški poslanec sem bil pobudnik nove slovenske in jugoslovanske ustave, ki je Sloveniji dala veliko več samostojnosti; to pa je bil glavni vzrok, da je Badinterjeva komisija kmalu po odcepitvi 1990 priznala slovensko samostojnost.

7. Kot opozicijski demokratični poslanec in član ustavne komisije sem bil v letih 1964-1972 med glavnimi voditelji *velikega slovenskega demokratičnega gibanja 1964-1972*, ki je

osvobodilo parlament in vlado od vladavine partije. Slovenska skupščina, ki je leta 1989/1990 postavila pravne temelje za prehod v večstrankarski parlamentarni sistem, je uradno označila gibanje 1965-72 kot utemeljitelja sedanjega slovenskega parlamentarizma.

8. *Pionirji sedanje slovenske demokracije* smo vsi, ki smo se, kljub velikim težavam, zanjo borili od leta 1945 ali še prej: Edvard Kocbek, Matej Bor, Ivan Krefc; edini med temi pionirji sem živ jaz.

9. Bil sem pobudnik *ustanovitve Mednarodne Masarykove Asociacije* in sem takoj dobil podporo prezidenta Češke Václava Havela. Med vsemi znanstvenimi in političnimi organizacijami v vsem svetu ima ta Masarykova Asociacija največje, svetovne zasluge, da po zlomu stalinizma ni zavladal v srednjeevropskih in v vzhodnoevropskih državah *divji kapitalizem*, ampak *sinteza tržišča in socialne države*.

10. Bil sem pred desetletji prvi svetovalec Kitajske, ko je po neuspehu "kulturne revolucije" iskala uspešnejšo pot, in sem njenim prvim strokovnim svetovalcem in odposlancem predlagal, da partija uvede *tržno-privatni sistem*, ki se je pokazal kot zelo uspešen.

V osvobodilnem boju sem intenzivno deloval tudi idejno, toda nisem imel strateške vloge, kot Josip Rus in Boris Kidrič. Strateški delež pa sem imel v vseh drugih velikih gibanjih in "spremembah človeštva", ki sem jih navedel v zgornjih točkah 2.-10.

Imeti "strateški delež" pomeni: apriorno pred začetkom velikih, zavestnih drubenih sprememb sodelovati ustvarjalno v oblikovanju zamisli (ciljev, sredstev in poti do) teh sprememb.

Spremembe pod 1. do 10. so prispevale k boljšemu življenju milijard ljudi; bile so torej *etične*.

Bil sem v Jugoslaviji prvi, ki sem vodstvu ZKJ predložil, da preidemo od pasivne obrambe pred stalinističnimi lažmi v ofenzivo s kritično analizo vseh področij stalinističnega sistema in da gradimo boljši socializem. S tem je druga Jugoslavija uresničila veliko boljše življenje narodov Jugoslavije, kot je bilo v "socialističnem lagerju"; Jugoslavija je ostala (do leta 1985) glavni in prvi svetovni gibalec mirne, toda popolne demontaže svetovnega stalinističnega sistema; to je bil tudi resen prispevek k mirnemu življenju šest milijard ljudi na planetu. Drugi tak prispevek svetovnemu miru, sodelovanju in svetovnemu etosu je bilo svetovno gibanje neuvrščenosti, ki je združilo tudi več kot milijardo ljudi in katerega voditelj je bila druga Jugoslavija; Slovenci smo imeli v njem velik delež (tudi jaz kot eden od strategov). *Dokazi* moje vloge so v vseh navedenih "točkah" članki, ki sem jih objavil *pred* nastankom teh velikih sprememb (in ki so delno navedeni na začetku študije; tudi kot deli navedenih knjig).

Moja izkušnja je lahko zanimiva za razpravo o možnosti filozofovega sodelovanja v "spreminjanju sveta=človeštva", ker sem med vsemi filozofi sveta v drugi polovici 20. stoletja najbolj strateško vplival na pozitivne spremembe v človeštvu. Saj noben drug filozof ni uspel strateško sodelovati: v demontaži svetovnega stalinizma; v graditvi velikega gibanja neuvrščenosti; v graditvi najhumanejšega socializma v vsej njegovi zgodovini; v humanem usmerjanju tranzicije vseh "socialističnih dežel" in podobno.

Vzroki, da sem lahko naredil več kot drugi filozofi druge polovice 20. stoletja (rad priznavam mnogim od njih lepe prispevke), so objektivni in subjektivni (o tem ne pišem iz samohvale, ampak zaradi nujne analize zgodovinskega izkustva, ki ga želi sedanja uradna ideologija zatreti za "večne čase").

Da sem lahko tako strateško vplival, so omogočile tudi posebne objektivne okoliščine, ki jih drugi filozofi niso imeli. Zlasti, ker sem se znašel na naostrejših križiščih zgodovine: Slovenci smo imeli najbolj kvalitetno kontinentalno odporiško gibanje zaradi najhujšega pritiska fašizma na nas; v centru svetovne zgodovine sem se znašel kot član zelo aktivne ekipe, ki se je uprla svetovnemu stalinizmu; in ekipe, ki je gradila svetovno gibanje neuvr-

ščenosti; pa tudi druge ekipe, ki je v Sloveniji gradila "najlepše izložbeno okno svetovnega socializma". Poleg teh ugodnih objektivnih pogojev sem lahko dal strateški prispevek tudi, ker sem bil trdno prepričan, da človekovo *izjemno vsestranskost* predstavlja v družbi: *večplastnost družbenih področij*. Zaradi le-te sem smatral kot dolžnost, da vsa glavna družbena področja (ekonomija; socialna struktura; politična struktura in dinamika; družbena duhovnost; mednarodni odnosi in vseh teh štirih dimenzijah) preučim z izvirnimi študijami in tako oblikujem konkretno etično, strateško zgodovinsko analizo/sintezo; in ker sem se trudil, da to večplastno analizo uveljavim v konkretni družbi Slovenije in človeštva, kot *konkretni etos*.

Od teh osebnih subjektivnih dejavnikov se moram vrniti k družbeno-subjektivnim pogojem, ki so mi omogočili osebni razvoj. Slovenci smo imeli v 20. stoletju izjemno ekipo "moderne reformacije", ki je bila vsa sposobna večplastne družbene analize/sinteze in od katere sem veliko pridobil: Ivan Cankar, Janez Evangelist Krek, Dragutin Lončar, Josip Rus, Edvard Kocbek, Boris Kidrič, Edvard Kardelj, Zoran Polič, Aleš Stanovnik, Bogo Grafenauer, Boris Majer, France Černe.

Tu moram malce omejiti slavno Marksovo tezo, da naj bi filozofi "spreminjali svet" (točneje: človeštvo), ki je utemeljena kot kritika neživljenske kabinetne filozofije; vsebuje pa da tudi samoprecenjevanje filozofov, da bi bili kar oni sami absolutni subjekti zgodovine.

Moram nasprotno poudariti: filozof sicer lahko da kakšen znaten prispevek dobru človeštva; vendar je daleč največji prispevek temu dobru vedno delovanje anonimnih milijonov, ki so s svojo ljubeznijo - do družine, do domovine - *glavna zgodovinska moč dobrega*. Daleč *najpomembnejši temelj*, da smo lahko prispevali domovini in človeštvu, je *požrtvovalnost milijonov*, ki so se bojevali na frontah proti fašizmu in v zaledju teh front; jaz nikoli ne bi mogel dati prispevka k preseganju svetovnega stalinizma in k graditvi velikega neuvrščenega gibanja, če ne bi našega humanega socializma tudi teoretično izvirno gradile stotine ekonomistov, pravnikov, diplomatov, pedagogov, tehnikov, zdravnikov in drugih.

Poseben aspekt *etičnosti* filozofov je tudi njihov odnos do njihove lastne profesije, njihova *profesionalna etika* (preje sem obravnaval etičnost filozofa v odnosu do domovine, do Evrope in "sveta" - človeštva).

Upam, da ne bo težko dokazati: nikoli do današnjega dne ni bilo v Sloveniji (in zelo redko kje drugje v svetu) toliko filozofske *profesionalne etičnosti*, kot v času, ko sva imela v slovenski filozofiji vpliv Boris Majer in jaz. Najpomembnejše merilo te profesionalne etičnosti je: odnos filozofov, ki imajo vpliven položaj, do drugih filozofov in zlasti do tistih, ki imajo drugačne filozofske poglede in pripadajo drugim političnim opcijam. Odnos vodilnih filozofov do drugačnih filozofov je lahko: ali zatiralski ali ravnodušen ali vzpodbujevalen. To zadnje je v svetu zelo redko, ker v tem primeru vodilni filozofi izjemno tvegajo, da jim drugačni filozofi uničijo znanstveno eksistenco, če dobijo moč.

Čeprav sva se z Majerjem tega zavedala, sva menila, da nama čast osvobodilnega gibanja in humanega socializma nalaga obvezo, da v Sloveniji, prvič v njeni zgodovini, omogočiva, da se svobodno razvijajo vse filozofske smeri. In še bistveno več: da izbojujeva vse možne realne pogoje za filozofe vseh smeri. Tako sva omogočila filozofom drugih smeri in politik, da čimpreje diplomirajo, magistrirajo in doktorirajo, da dobijo ugodne funkcije in zaposlitve (na mojih projektih in v Inštitutu za sociologijo in filozofijo so se zaposlili samo številni filozofi drugih smeri), da lahko natisnejo svoje knjige, da lahko objavljajo v medijih in revijah ter dobijo mednarodne stike.

Čeprav so nekateri od filozofov, ki sva jim z Majerjem dala vse možne možnosti, že kakšnih 33 let med mojimi zelotskimi preganjavci, mi niti za trenutek ni bilo žal, da sva z Majer-

jem uresničila v slovenski filozofiji največjo velikodušnost, največji pluralizem in največjo demokratičnost. S tem sva nadaljevala visoko etičnost tiste večine Slovenik in Slovencev, ki so zgradili najboljše odporniško gibanje v okupirani Evropi in najboljše antifašistično gibanje, najboljši socializem.

Razcvet slovenske filozofije, ki sva ga spodbudila z Majerjem, je bil samo naravni del visokega kulturnega vzpona, ki ga je Slovenija dosegla v času humanega socializma (1953-1972): v tem času se v Sloveniji ni razvilo samo največ različnih filozofskih smeri, ampak tudi največ različnih literarnih smeri, največ različnih smeri likovne umetnosti in glasbe; cerkve so bile polne; to so splošno priznana "zlata leta" slovenske popevke in "zlata leta" slovenskega filma (ki niso bila dosežena nikoli kasneje). Vse to dokazuje, da so bila v vsej dosedanj slovenski zgodovini to leta *največje svobode duhovne ustvarjalnosti!*

Slovenski politiki niso bili nikoli in ne bodo nikoli taki ljubitelji in poznavalci filozofije, kot so bili voditelji OF, ki so zato vsi imeli veliko razumevanja za različnosti v filozofiji (dokaz: Kocbekova *Tovarišija* in *Listina*; avtor v partizanskem Glavnem štabu 1942-1944 vneto prepričuje druge voditelje o globini krščanske filozofije).

V tej etičnosti osvobodilne filozofije ima Boris Majer posebno častno mesto; želel bi, da bi se mu sodobni ideologi in politiki vsaj malo približali. Majer je že na začetku 70-ih let postal član najožjega političnega vodstva in bi se lahko na tem mestu grel še desetletja. Visoko etičnost pa je - poleg že omenjene velikodušnosti do drugih filozofov - poosebljal tudi zato, ker se je že na položaju, ob precejšni starosti in bolezni odločil, da mora napisati doktorsko disertacijo iz filozofije, če zastopa pluralistični in enakopravni filozofski razvoj. Zato ni samo eden od najbolj izobraženih Slovencev, ampak tudi eden od najbolj pogumnih. Napisal je najboljšo doktorsko disertacijo v vsem času filozofske fakultete, spoštuječ vse najostrejše kriterije znanstvene filozofije. Tudi tako je dokazal, da filozofija in znanost nista podrejeni politiki, ampak sta povsem avtonomni, ker se podrejata samo znanstvenim merilom. Svojo načelnost je Majer pokazal tudi, ko so nanj izvršili - po grozljivem javnem grmenju - politiki močan pritisk, da me vrže iz fakultete, Majer pa je to odločno odklonil!

Smer znanstvenega humanizma sta poleg Majerja in mene v duhu iste znanstvene etike razvijala tudi Jože Šter in Andrej Kirn. Profesionala etičnost vseh štirih glavnih laičnih nosilcev znanstvenega humanizma - Majerja, Štera, Kirna in mene - je bila v naslednjem: zastopali smo znanstveni humanizem z zavzeto obravnavo pomembnih etičnih vprašanj našega časa, utemeljeno v kultiviranju jasnih in razločnih pojmov (Descartes), v notranji logičnosti naših razprav in v njihovem utemeljevanju v "zadostnem razlogu" (Leibnitz); se pravi, v sistematičnih izkustvenih dokazih; v doslednem filozofskem pluralizmu.

Majer in jaz sva dala ugodne možnosti filozofskega dela naslednjim nemarksistom:

Eksistencializem, fenomenologija: Ivan Urbančič, Spomenka Hribar, Tine Hribar, Valentin Kalan, Borut Pihler, Anton Žvan, Ratko Ščepanović

Katolištvo: Primož Simoniti, Aleš Erjavec, Janez Strehovec, Borut Ošljaj, Franc Pediček

Neopozitivizem, analitična filozofija: Andrej Ule, Frane Jerman

Kantovstvo: Mirko Hribar

Ne tu ne kasneje ne bom razpravljajl o slovenskem filozofskem "marksizmu", ker pod tem nazivom živi zelo eksotična raznolikost; bom pa kasneje kratko določil svoj odnos do marksizma.

Okrog leta 1974/75 se zgodi v slovenski filozofiji *oster prelom*, ki pa ima *politični izvor* v akciji konzervativnih partijskih krogov iz leta 1971 za odstranitev velikega demokratičnega gibanja.

Pod Maj erjevim in mojim vodstvom je bila slovenska filozofija, zlasti oddelek na filozofski fakulteti, do 1974 izrazito *družbeno kritična* in nerežimska, ker se je odločno bojevala za krepitev demokratičnosti in proti partijskemu monopolu na vseh področjih. Zato takrat ni bilo nobenega režimskega filozofa, nobenega ideološkega diktatorja. Zato ni bilo *vladajoče filozofije*; bila je le *družbeno vodilna kritična filozofija*.

V letu 1975 mi je glavni partijski ideološki koordinator povsem jasno povedal in poimenoval, kdo bo v bodoče glavni partijski ideolog. Vztočjenje tega in naslednjih zaupnih partijskih ideologov je bil sestavni del obnovljene partijske trde roke. Ko bom v naslednjem govoril o "ideologih", bom s tem označeval partijsko podeljevanje po letu 1975 absolutne duhovne oblasti določenemu ozkemu krogu, v katerem so bili navidez raznobarni posamezniki, skupno pa jim je bilo: člani vladavine nove uradne levice. Večina njih so bili filozofi, zraven še nekaj družboslovcev. Velika večina slovenskih filozofov niso pripadali temu ozkemu "levemu" vladajočemu krogu, opravljali so dobro svoje delo (npr. na gimnazijah) in nanje se *niti najmanj ne* nanašajo moje naslednje kritične pripombe.

Tu se omejujem samo na tista stališča ideologov, ki se nanašajo na družbeno etiko, na družbeno filozofijo in na strategijo družbenega razvoja. Ideologi so glede tega ožjega področja zastopali različna stališča, npr. niso se vsi, ampak le del bojevali z koncepcijo "vsestranskega razvoja osebe". Toda stališča vseh ideologov so bila v glavnem komplementarna: s prejšnjim stališčem je bilo komplementarno neoliberalistična absolutizacija tržišča, ki da vse človeško postavi "na pravo mesto" in zato naj bi bila koncepcija "vsestranskosti" nepotrebna ideološka navlaka. V svoji celoti so bila stališča vseh "levih" ideologov izrazita moderna, laična protireformacija; s kakšno pozitivno izjemo. Moj prikaz ideologov bo tu nujno fragmentaren; največkrat bom (seveda tudi le fragmentarno) porabil *metodo komparacije* ideologov z nekaterimi idejnimi strujami v Sloveniji in v svetu.

Precej odmevna je bila križarska vojna "levih" ideologov proti koncepciji *vsestranskega razvoja osebnosti*. To je bil izrazit nestrokovni esejizem usmerjen proti 2500 letnemu realnemu humanizmu, ki je z koncepcijo vsestranskega razvoja osebe stalno težil presegati stalno prisotno težnjo - v vsej človeški zgodovini - k odtujitvi in razdrobitvi ter podreditvi človeške osebe. Ta površni esejizem je bil povsem slep za neštevilne izrazite dokaze človeške vsestranskosti v vsestranskih potencialih, v vsestranskih potrebah in težnjah vseh normalnih človeških oseb in v milijardah njihovih ustvarjalnih dejanj; slep za prisotnost koncepcije vsestranskosti v organizacijski strukturi državnih najvišjih koordinacijskih organov, v vsem modernem šolstvu in v vseh modernih medijih; slep za glavne duhovne koncepcije vsestranske osebe v aristotelizmu, v izvirnem krščanstvu in v Splošni deklaraciji človekovih pravic OZN.

Popolna odsotnost strokovne filozofske komparativnosti pri ideološkem pohodu proti vsestranskosti je tudi v tem, da jurišajo samo proti kakšnim naivnim Marksovim ovenističnim redukcijam vsestranskosti na profesije, izogone pa se "spopadu" z najpomembnejšimi koncepcijami vsestranskosti pri Aristotelu, v krščanskih evangelijih in v Splošni deklaraciji OZN.

Če za trenutek ostanemo pri zadnji (o drugih dveh kasneje), je velika filozofska nestrokovnost pohoda proti vsestranskosti zlasti v tem, da se ne sooči z vsak dan tisočkrat videno najmodernejšo filozofsko koncepcijo vsestranskosti v omenjeni deklaraciji OZN. To je *prva* filozofska koncepcija, ki je *postala soglasno sprejeta humana last in zavest vsega človeštva*. Med tem ko ideologi levice tisočkrat ponavljajo besedi "demokracija" in "liberalizem", se niso niti enkrat v zadnjih letih znanstveno komparativno zgodovinsko osvestili, da bi uvideli: sodobno in najvišjo raven dobila koncepciji "demokracije" in "liberalizma" v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah OZN. Zato je razumljivo, da najvišji duhovni organ LDS, Liberalna

akademija živi stalno brez demokracije v naslovu, ker je izgubila zvezo med liberalizmom in vsebinsko demokracijo OZN (ta je samo še v naslovu stranke).

V študiji *Humaniziranje globalizacije*³ sem podrobno dokazal, da je Splošna deklaracija človekovih pravic vsestranska *sinteza* vsega najbolj pozitivnega humanega v dosedanjih kulturah, religijah in filozofijah. Ker so površni napadi ideologov na vsestranskost nestrokovno obšli vse tri njene glavne filozofske koncepcije, so tudi strokovno daleč pod sintetično zgodovinsko ravnijo krščanskih personalistov, filozofa Maritaina in kardinala Roncallija (kasnejši papež Janez XXIII), ki sta med glavnimi pisici te deklaracije.

Dokaze o bistveni identičnosti človeške vsestranskosti (večplastnosti) z osebno strukturo in delovanjem (ustvarjalnostjo) vseh normalnih ljudi (ki jo ideologi težko zajamejo s svojo ohlapno pojmovnostjo in z ohlapnim dokazovanjem, saj je tu potrebna precizna analiza in vsestranska empirična raziskava), bom iznesel v predzadnjem delu študije.⁴

Tu bi omenil, da nobeden od bojnikov proti vsestranskosti ni zapazil, da je ta koncept že integriran v *organiziranost največjih, najbolj vidnih struktur moderne družbe*, kot so: država, šolstvo in mediji. Naši ideologi so podobni članom kakšnega fanatističnega izoliranega dvora, ki je obdan z visokimi zidovi (z abstrakcijami ideologov - o tem kmalu) in znotraj katerih cvetijo zelo umetne rožice in čivkajo zelo umetni ptički. Dvorjani pa zaradi omenjenih udobnih zidov in privilegijev ne vidijo visokih vencev gora v bližini, ki zajemajo vodo iz neba ("nebo" je narod) in jo pošiljajo v rekah po vsej deželi.

Če dvorjani ne poznajo treh zgodovinsko najvažnejših filozofskih koncepcij vsestranskosti in če se jim ne ljubi analizirati oseb, bi lahko pogledali vsaj očitno, markantno prisotnost vsestranskosti v *strukturi* parlamentov in vlad, v strukturi osnovnih in srednjih šol, v strukturi nacionalnih RTV in večjih dnevnikov.

Vsestranske organiziranosti teh *glavnih koordinacijsko-sintetičnih* družbenih megaorganizmov ideologi sploh ne vidijo, čeprav so glavni misleci. Kot samoumevno pa jo sprejemajo vsi novinarji, učitelji, profesorji in politiki iz povsem racionalnih razlogov: zaradi zelo očitnih in nujnih družbenih potreb in ne zaradi kakšnih ideoloških mitov. Ideologi torej v recepciji te velike sociološko-socialne stvarnosti močno zaostajajo za novinarji, učitelji in politiki.

Tu pa smo pri enem od glavnih izvorov specifične miselnosti ideologov: ker imajo od politike zagotovljene vse udobnosti (vse ptičice in rožice), jim ni potrebno napenjati duha s tako zapletenimi koncepcijami, kot je vsestranskost osebe in družbe; veliko lažje in bolj zabavno se je igrati z abstrakcionizmi.

Vse te omenjene moderne strukture morajo povdarjati vse bistvene apekte *človeške vsestranskosti* iz dveh razlogov:

1.) Stihijni tok družbenega razvoja kapitalistične družbe *odtjuje* med seboj vsa področja: gospodarstvo in duhovno kulturo in politiko in biološko plat človeka prav v vsakem posamezniku, kar se nikoli ni tako ostro dogajalo v patriarhalni poljedeljski civilizaciji, kjer je posameznik doživljal elementarno povezanost gospodarstva, duhovne kulture, družbenih odnosov in biološkega življenja že v svoji široki družini in v vasi, to pa sta duhovno povdarila religija ali mit.

2.) To povezanost posameznikove celote težijo vzpostaviti moderne strukture (država, lokalna oblast, mediji, šolstvo) zato, ker je vsem normalnim ljudem, ki niso slepi profesionalni

³Humaniziranje globalizacije, Anthropos, 2001, št.4/6, str.275-296

⁴Objavljeno v Anthroposu, 2008, št. 3-4, str. 239-255

filozofi, iz vsakdanjega lastnega izkustva jasno, da tudi v moderni skrajno specializirani družbi vsak človek ostane vsestransko bitje po svojih temeljnih potrebah, da so sedaj nekatere od teh strani (npr. duhovna in telesna kultura) zelo osiromašene in da zato predstavlja njihova koordinacija in povezovanje dosti bolj urgentno družbeno potrebo, kot v patriarhalni civilizaciji. Zato morajo moderna država, lokalni organi, mediji in zlasti šolstvo sistematično in zavestno gojiti vsestranskost prav vseh državljanov s svojo moderno strukturo in delovanjem.

Čeprav je to znano skoraj vsem pismenim ljudem, sem vendar dolžan kratko navesti *težnjo k vsestranskosti v modernih strukturah*, ker niti tega nekateri filozofi ne vidijo:

- V vladah vseh civiliziranih dežel (tudi manj razvitih) so ministrstva za šolstvo in znanost, za duhovno kulturo, za telesno kulturo, za zdravstvo, za notranjo in zunanjo politiko, za socialno varnost in za gospodarstvo; podobne strukture imajo tudi lokalni organi.
- V vseh pomembnih dnevnikih in splošnih tednikih ter v vseh nacionalnih radio-televizijah so specializirane rubrike (in večkrat tudi redakcije) za dnevne informacije, za duhovno kulturo (šolstvo, umetnost), za telesno kulturo (šport), za gospodarstvo, za socialna vprašanja, za notranjo in zunanjo politiko in druge oddaje za skoraj vse dimenzije, ki zanimajo vse ljudi.
- V vsem osnovnem in srednjem šolstvu vseh civiliziranih dežel (tudi manj razvitih) so šolski predmeti nacionalnega jezika in nacionalne duhovne kulture (literature), tujih jezikov in literature, predmeti humanističnih znanosti (zgodovina, sociologija, etika in pod.), predmeti naravoslovnih znanosti in matematike, telesna vzgoja, glasbena vzgoja, likovna vzgoja.

Seveda vse te vsestranske državne, lokalne, medijske in šolske strukture niti oddaleč ne delajo z iluzijo, da bodo zgradile idealnega, popolnega človeka, ampak vse te strukture delujejo pod isto izkustveno predpostavko, ki sem jo že navedel kot glavni razlog sodobnega humanizma, etičnih navad/pravil in duhovnih vrednot/ciljev/idealov: človek postaja v moderni industrijsko/postindustrijski in urbani družbi še veliko bolj razcepljen, invaliden in negotov kot v stari civilizaciji in zato je nujno sistematično povezovanje.

Vse zgoraj navedene moderne strukture so vsestransko zgrajene zato, da podpro to *vse bolj nebogljeno in razdrobljeno bitje*, ki *ga vse bolj ogrožajo njegovi lastni duhovi spuščeni iz njegovih lastnih čarovniških steklenic*. Človeško bitje se danes prav zaradi te, v vsej svoji zgodovini najgloblje razcepljenosti in ogroženosti, *še bolj zave svojih temeljnih zakoreninjenih vsestranskih potreb in temeljnih vsestranskih potencialov*.

V slovenskem družbenem razvoju po letu 1982 in zlasti po letu 1990 so se v glavnem pojavljali *enostranski recepti*, ki so s svojimi absolutiziranimi in neuskkljenimi povdarki preprečevali, da se izdelata celovita strategija nacionalnega razvoja; ta je lahko samo *vzklajena družbena vsestranskost*.

Ti absolutizirani enostranski recepti so bili: nujno je odstraniti vse sestavine socializma, ker sta bila osvobodilni boj in socializem en sam zločin in zato sta smetišče zgodovine; nujno je obnoviti staro slovensko družbo in politiko pred letom 1941; pri nas ni mogoče graditi družbe, podobne skandinavski, ker nimamo njihovih vrednot; politika je samo igra brez pravil in brez morale; stranke in večstrankarstvo so čiste forme in zato je brez smisla vsako govorjenje o znanstveni, strateški in etični vsebini večstrankarstva; edino naravno stanje človeka in družbe so brezobzirni interesi in na tem je treba utemeljiti slovensko družbo; tržišče je vsevedna družbena sila, ki vsako stvar postavi na svoje pravo mesto in zato je treba odstraniti vsako intervencijo družbe in države v gospodarstvu ter tržnost raztegniti tudi čimbolj na zdravstvo in šolstvo; edina naloga šolstva je proizvodnja znanja, vzgoja pride

z njim sama po sebi in zato je govorjenje o vsestranskem razvoju osebe nesmisel; celotno gospodarstvo je nujno čimpreje privatizirati, tu ni potrebna nobena transparentnost in zaželjena je netransparentna koncentracija; stalinizem je najbolj ustrezen način vodenja slovenske družbe in politike; pobegnimo iz Balkana in si najdemo toplo zatočišče v Srednji Evropi, ki je utelešenje kulture in humanizma; nacionalizmi so nekaj naravnega in zato pustimo, da se razmahnejo; za mednarodno sodelovanje se bomo morali odreči suverenosti; govorjenje o posebni nacionalni razvojni poti je anahronistični titoizem; v cilju mednarodnega sodelovanja se bomo odrekli dosedanje jugoslovanske politike nevtralnosti kot neodvisnosti od velikih vojnih blokov.

Vsi zgodnji povdarki so enostranski, daleč pretirani in večkrat protislovni; zato iz takih, kot so, sploh ni mogoče zgraditi celovite nacionalne strategije niti ugotoviti strukturo nacionalnega dobrega. Če ena in ista velika stranka istočasno povdarja povsem svobodno tržišče in privatizacijo na eni strani in na drugi strani stalinizem, je to popolno protislovje, ki onemogoča usklajeno strategijo. Tako absolutizirane, kot so, te enostranskosti trgajo normalno celoto naroda.

V več navedenih enostranskih stališčih so delci resnice, ki pa svoje pravo mesto v nacionalni razvojni strategiji dobijo le, če jih zvedemo na pravo mero tako, da jih uskladimo - po načelu vsestranskosti - z drugimi načeli in tudi nasprotnimi. Res je npr. za razvoj koristno spoznanje o osebnih interesih; ki pa so protislovni, če so brezobzirni (ker tedaj sami sebe udarijo po glavi, sami sebi škodijo), in je zato za posameznike in skupine koristno/nujno, da - po načelu družbenosti in solidarnosti - svoje interese razumno (ne brezobzirno; to je nerazumno) vskladijo z drugimi. Prav tako je bila lahko koristna krepitev tržnosti in tržišča: vendar ne kot absolutnega boga, ki vse vidi in vse ve, ampak v komplementarnosti z družbeno in državno intervencijo, ki korigira nepopolnosti stihijnega tržišča. Niti v času svoje največje evforije neoliberalizem ni bil brez vsake družbene intervencije (kot je politika obrestne mere ter politika davkov, carin in budžeta).

Zlahka bi našteval vse *negativne praktične* posledice zgornjih enostranskih stališč za slovensko družbo, ki jih bralci večinoma že poznajo. O večini teh strateških vprašanj sem *pred začetkom* slovenske popolne državne osamosvojitve v letu 1991 ali takoj na začetku polne državne samostojnosti med slovenskimi filozofi največ pisal, zlasti v študijah in člankih: *Boj za mir in sožitje kot najvišja vrednota* (Delo 22. septembra 1990)⁵, *Skrajna odgovornost v usodnem trenutku* (Delo, 28. februarja 1991)⁶, *Realnost krščanskih temeljev nove Evrope* (Anthropos, International Issue, 1994)⁷ in *Morala in politika* (oddano v tisk Anthroposu, 15.6.1991)⁸.

Naj se zadržim samo še pri trditvi, da Slovenci "nimamo vrednot" za skandinavsko smer *socialno-partnerskega kapitalizma*. To trditev je izrekel en sam samcat družboslovec, ki je edini v Sloveniji (poleg mene)⁹ enkrat samkrat omenil to vprašanje. Popolni tovrstni molk ideologov in politikov vseh barv je dokaz, da v Sloveniji že kakšnih 25-34 let sploh ni nobenega resnega razmišljanja o *celoviti strategiji slovenskega nacionalno-družbenega razvoja*,

⁵Žive vrednote antifašizma, Ljubljana, 1955, str. 97-100

⁶Ibidem, str. 101-103

⁷Ibidem, str. 19-41

⁸Ibidem, str. 42-54

⁹O tem sem veliko pisal v knjigi *Žive vrednote antifašizem* in v *Čarnijevem zborniku*

da zato ideologi vseh barv sploh ne sanjajo o *tesni zvezi strategije* in (človeške ter družbene) *vsestranskosti* (in da v Sloveniji že kakšna tri desetletja vlada *popoln pragmatizem*). Vendar v svetu in v Evropi *realno živi razpotje* (ni torej kakšna moje idealistično-sanjaška utopija): ali družbeni razvoj v *južnjaški kapitalistični* ali *skandinavski kapitalistični* smeri?

Slovenci smo že v letih 1953-1972 postali izrazita urbano-industrijska nacija. Zato je bilo leta 1990 (ko je bilo jasno: gremo v kapitalizem) pred nami povsem *realno razpotje*, ki je odviselo od *subjektivnih* dejavnikov: ali gremo v skandinavski ali v južnjaški smeri?

Zakaj torej ne bi mogli Slovenci tedaj kreniti - na svoj izvorni način : poti in oblike so seveda različne od skandinavskih - v skandinavski smeri, ki pomeni določeno *vsestransko celoto realnih vrednot*. To vsestransko strateško celoto bi lahko najkrajše označili takole: visoka obča morala - visoka produktivnost, visok povprečni nacionalni dohodek - visoka solidarnost - izrazita samostojnost vseh vej in organov oblasti ter medijev.

Slovenci smo imeli leta 1990 *veliko realnih možnosti* za skandinavsko smer, ker smo, na svoj poseben način, izoblikovali v zadnjih 200 letih iste vrednote, kot Skandinavci: najprej nas je katoliška cerkev (janzenisti) naučila poštenja, samokontrole in racionalnosti; potem so nas kulturni delavci vseh barv naučili moderne organiziranosti, solidarnosti in demokratičnosti (zadruge, sokolska, planinska, orlovska ter gasilska društva in pod.); posebno visoko stopnjo solidarnosti in organiziranosti smo se naučili v osvobodilnem gibanju in v humanem tržnem socializmu, kjer smo se naučili tudi moderno tržno obnašati in tržno poslovati z ostalim svetom.

Slovenke in Slovenci smo leta 1990 *že realno* imeli *večino vsestranske celote* vrednot za strateški razvoj v skandinavski smeri, kar pa je seveda odviselo od *subjektivnih sil*. Kot zabavno ilustracijo naj povem: v 1993 letu sem prišel na razgovor k visokem ideologu in predložil temeljit razmislek: ali gremo v južnjaški ali v skandinavski smari; ideolog pa me je brez dialoga vrgel iz kancilije. Cankar pomagaj!

Sedaj je razvoj v skandinavski smeri nekaj težji, ker se je razvil precej deformiran klientelistični kapitalizem. Vendar je ta smer še vedno možna, ker vrednote podobne skandinavskim še vedno žive v slovenski množični *družbeni bazi*, predvsem v številnih slovenskih *družinah*.

V večini družin - bolj kot v javni sferi - živijo vrednote kot so poštenost, varčnost, delavnost, solidarnost; tudi v družinah, ki so obogatele, ni usmerjenosti k južnjaški plejbojevski razuzdanosti otrok, zahteva se učenje, torej priprava za resno delo; žene večine bogatih družin resno delajo in jim južnjaško mondenstvo ni glavni stil (čeprav ga zabavne revije vsiljujejo in ideologi se strinjajo?).

Možnost za skandinavsko smer še obstoji; je pa precej težja kot leta 1990.

Četudi bi imel kdo izjemne miselne sposobnosti, ne more nobeden od nas graditi uspešne *strategije nacionalnega razvoja* in zato tudi ne temeljito zasnovanega nacionalnega, evropskega ter svetovnega *etosa*, če se zavestno odreka vsestranskosti človeka.

Vsestranskost normalnih oseb se v moderni družbi družbeno proicira v znana *družbena področja*, kot so: gospodarstvo, socialna struktura, politična struktura, duhovna struktura (vse s številnimi podstrukturami - ter projekcije teh štirih velikih struktur v mednarodne odnose). Ker so vse te strukture in podstrukture v moderni družbi zaradi "divjanja" znanosti, tehnike in novih produkcijskih načinov v veliki in neuskkljeni (nacionalni in mednarodni) dinamiki, je možno ugotoviti v različnih zgodovinskih trenutkih različne prioritete dobrega samo z celovito večplastno analizo: včasih je težišče dobrega v tej ali v drugi strukturi (podstrukturi) in v različnih kombinacijah struktur. Na vprašanje, kje je glavno *težišče* dobrega slovenskega naroda v tem ali v onem zgodovinskem trenutku, je torej možno odgovoriti samo

z analizo celote naroda, se pravi vseh njegovih struktur (postruktur). Analiza vseh struktur (in njihovih konkretnih odnosov v konkretnem trenutku) zahteva priznanje medsebojnega delovanja vseh struktur, se pravi zavedanje človeške *celovite vsestranskost v družbeni projekciji*.

Če je kdo še tak genij, pa trmasto vztraja v absolutizaciji ene same strukture (podstrukture), nikoli ne bi mogel zgraditi *optimalne strategije nacionalnega razvoja*, nikoli ne bi mogel ugotoviti sprememb optimalne strukture nacionalnega dobrega, *nacionalnega etosa*. Strategije in etosa niso mogli graditi optimalno tisti, ki so obtičali v začetnih absolutiziranih abstrakcijah, ker te zajemajo le del narodne celote. Zato so ideologi lahko v kakšnih trenutkih zadeli kakšen važen del, toda niso mogli sistematsko graditi celovite strategije.

Dva pomembna prispevka ideologov sta bila: soočanje z partijskim monopolizmom in soočanje z centralističnim militarizmom. Ta dva anahronizma sta štrlela tako očitno, da sta izzvala odpor velike večine Slovencev; ideologi so to razumeli in prispevali tudi svoje k tema dvema soočenjema. Glede drugega soočenja je nujna precizacija: v soočenje z jugocentralizmom so se nam partizanom ideologi priključili pozno, šele sredi ali proti koncu 80-ih. Toda velja pravilo: bolje kasno, kot nikoli. Precej pikantno etično protislovje ideologov pa je: svoja velika zamujanja in pomankljivosti so ideologi prevalili na nas, ki smo se soočali z jugocentralizmom intenzivno in kvalitetno že od leta 1960 (npr. s centralistično revijo *Praxis*) kakšnih 25 let pred ideologi. Ti so ta "etični" konstrukt izrabili v mojem primeru tako, da so mi uničili vse normalne možnosti znanstvenega dela. Teoretična osnova dolgotrajne nemoči ideologov glede centralizma je bila absolutizacija kvazikozmopolitskega nacionalnega nihilizma in odtod nemoč uvideti dialektično polarnost globalno: nacionalno:regionalno.

Pomemben vidik naše nacionalne strategije je pozicioniranje Slovenije v *mednarodne družbene in etične procese*. Velika moderna reformacija izoblikovana od antifašizma je *nacionalno in socialno osvobajanje*, ki je po letu 1945/46 dobilo velik, globalni razmah. Značilen del te reformacije je bila dosledna podpora drugi Jugoslaviji (in tudi Sloveniji, saj smo v tej Jugi imeli pomembno vlogo) s strani angloameriških voditeljev: Churchilla, Roosevelta, kraljice Elizabete, Kennedyja, Nixona, Charterja in gospe Thatcher. Ta podpora je dosledno trajala od leta 1943 do leta 1990 (in se je najbolj vidno izražala v sestankih Tita z temi angloameriški voditelji), imela pa je povsem transparentno *napredno svetovno vsebino*: podpora našemu boju proti fašizmu in stalinizmu ter vlogi Jugoslavije v pomoči samostojnosti drugih narodov, v premoščanju nasprotij med velikimi vojnimi bloki, v graditvi mednarodnega sodelovanja in miru ter podpora humanizaciji jugoslovanske in slovenske družbe (ta je bila daleč pred bolj razvitimi "socialističnimi deželami"). Vse to je bil *pomemben, konkreten del graditve novega svetovnega etosa po drugi svetovni vojni*.

Ideologi pa so zavzeli povsem nasprotno stališče, kot anglosaksonski voditelji; ideologi so označevali osvobodilni boj (z vsemi rezultati do leta 1990), kot "en sam zločin", kot eno samo črno diktaturo brez vsake pozitivnosti. S tem so se ideologi razvrstili povsem na nasprotno stran, kot angloameriški voditelji; ideologi so zanikali ne samo izjemne nacionalne rezultate slovenskega in jugoslovanskega antifašizma in antistalinizma, ampak tudi našo izjemno napredno vlogo v svetovni reformaciji vse od 1943 do 1990.

Vloga ideologov je torej povsem jasna šele v tej svetovni komparaciji.

Najbolj markanten primer za jasno, nedvomno *mednarodno primerjavo* sodobne velike reformacije in njej nasprotne sodobne protireformacije je relacije med britanskim princem Harryem in slovenskimi ideološkimi princi. Še pred več leti, ko je bil britanski princ mladoleten, je enkrat samkrat za šalo, ironično oblekel hitlerjevsko uniformo, toda princ Charles je zahteval in dosegel, da se je javno opravičil. To je bila gotovo tudi želja sedanje angleške

kraljice, ki je v drugi svetovni vojni sodelovala v uniformi angleške vojske, kraljevska palača pa je bila bombardirana. Angleški aristokrati so torej do danes zvesti antifašizmu in s tem sodobni veliki laični reformaciji.

Slovenski "levi" ideološki principi pa že šestdeset let blatijo naš osvobodilni in antistalinistični boj neizmerno težje, kot je bila šala britanskega princa; vendar se jim najmanj 13 let (od norčave "proslave" osvoboditve leta 1995) ne upa upreti niti en sam "levi" politik: dokaz, da je v Sloveniji moderna protireformacija že zdavnaj zmagala; da je slovensko osvobodilno gibanje doživelo že leta 1995 popoln, katastrofalen, zgodovinski ideološki poraz, iz katerega verjetno ne bo več našlo izhoda.

Vloga ideologov je očitna še v eni pomembni komparaciji, z *najpomembnejšimi slovenskimi katoliškimi misleci*. Povsem različno od povsem negativne ocene osvobodilnega boja s strani ideologov, so najpomembnejši katoliški misleci Kocbek, Janez Janžekovič, Vekoslav Grmič, Boris Pahor in Anton Trstenjak podali upravičene kritike partijskega monopolizma, niso pa zavzeli takega nihilističnega stališča do osvobodilnega boja in humanega socializma po letu 1953 kot ideologi. S tem spadajo ti katoliški misleci v moderno, nadideološko svetovno reformacijo, za katero niso značilni stari nazivi, ampak zelo raznolika podpora *velikemu svetovnemu osvobajanju narodov in podrejenih slojev ter posameznikov* in ki bi ga lahko poimenovali: *moderni svetovni progres*. Po tem temeljnem svetovnem merilu za Trstenjakov delež v svetovnem napredku ni bistveno, da se je sam opredeljeval včasih kot "sredina", ampak njegovo temeljno prepričanje:

"Prej so vse reševali in utemeljevali od zgoraj navzdol, naj so bile to profane civilne stvari (država) ali sakralne verske (Cerkev), od Boga in vladarja, danes pa od spodaj navzgor, iz narave in ljudstva, prej avtoritativno in absolutistično, zdaj demokratično in relativistično..."¹⁰

Z vsem tem se povsem strinjam: to načelno Trstenjakovo stališče spada v moderno, nadstrankarsko, nadideološko in nadreligiozno *naprednost, skupno vsemu človeštvu*.

V svoji knjigi *Razvoj poveljne jugoslovanske marksistične teorije religije* prikazuje avtor Tone Stres to problematiko dosledno znanstveno, objektivno in zato vseskozi napredno. Bil bi vesel, če bi "levi ideologi", bivši komunisti in marksisti, pisali o družbenem razvoju Slovenije med leti 1941-1990 tako znanstveno, argumentirano in napredno, kot Stres v tej knjigi.¹¹

Vekoslav Grmič nam je pred širokim avditorijem pripovedoval o svojem večurnem pogovoru z papežem Wojtilo, Janezom Pavlom II, ki je bil enako kritičen do stalinizma in kapitalizma. Po letu 1990 je Wojtila poudaril, da je bil socializem do delavcev bolj skrben glede zaposlitve in socialne varnosti kot kapitalizem; v Sloveniji je bilo v letih 1953-1990 za delavce še malo bolje kot v vzhodni Evropi. Bil bi vesel, če bi bili sedanji slovenski "levi" ideologi v ocenah slovenske družbe v letih 1953-1990 tako objektivni, kot je bil Wojtila glede "realnega socializma"!

V slovenskem prostoru se torej glede odnosa *moderna reformacija:moderna protireformacija* dogaja isto kot v vsem svetu. Pri nas in v svetu stare politične oznake iz francoske revolucije "levo" - "desno", ki so bile sinonimi za relacijo "napredno" - "nazadnjaško", niso več vsebinsko jasne niti razločne. V 20. stoletju se je večkrat zgodilo, da so postali bivši zelo glasni "levičarji" (npr. stalinisti) nazadnjaki; nekdanji "desničarji" in "konzervativci" pa nosilci progressa (npr. po letu 1939 Churchill, de Gaulle). V Sloveniji in v Evropi je bila

¹⁰Anton Trstenjak, *Človek končno in neskončno bitje*, Celje, 1988, str.14

¹¹Dr. Anton Stres, *Razvoj poveljne jugoslovanske marksistične teorije religije*, Ljubljana, 1977

utemeljena ocena, da je bila med 16. in 18. stoletjem evangeličanska reformacija napredna in katoliška protireformacija zaviralna. V 20. stoletju pa so stare oznake močno razmajane in premešane. Nove ocene, kaj je družbeno napredno in kaj nazadnjaško - kaj je *humano* in kaj *antihumano* - so lahko utemeljene samo z natančno analizo povsem novega konkretnega dogajanja v svetu in v Sloveniji. S tako analizo z gotovostjo trdimo, da sta bila papeža Janez xxiii in Wojtila bolj napredna od številnih "socialdemokratov" in "komunistov", da so bili omenjeni slovenski katoliški misleci bolj napredni od številnih sedanjih slovenskih "levičarjev" in da je bila njihova filozofija bolj znanstvena. Seveda pa ločnica teče tudi znotraj katolištva: nekateri deli so naprednejši, nekateri manj ali nazadnjaški.

V drugi polovici 20. stoletja se je - kot delec že omenjene najnovejše svetovne reformacije - ta isti duhovni prevrat v Sloveniji razjasnil kot naravno, načelno zблиžanje napredne katoliške misli, ki so jo predstavljali Kocbek, Janžekovič, Trstenjak, Grmič in Edvard Kovač, ter znanstvenega (laičnega) humanizma osvobodilno-socialističnega gibanja, katerega nosilci smo bili Majer, Kirin, Šter in jaz. Glavni pobudnik te nove skupine duhovnosti je bil Kocbek s svojimi mislimi o inkarnaciji, ki jih je jasno prezentiral že v vojni; ob iskrenem odobravanju Kidriča, to pa je bilo oznanjeno vsej Sloveniji že v "Tovarišiji". To duhovno zблиžanje l. 1949 ni bilo nobeno politično mešetarjenje, temveč vračanje k skupnim koreninam evropske znanosti ter duha v aristotelizmu in v krščanskih evangelijskih. Evangelijski pogled na človeka, svet in aristotelizem sta si med sabo najbližja in sta najbližja resnici človeka/sveta, ker oba dojemata celovito dialektičnost človeka/sveta z uvidevanjem enotnosti nasprotij: med besedo in mesom; med formo in materijo; med duhom in snovjo; med dejanjem in bivanjem; med obćim in posamićnim; med identićnostjo in različićnostjo ter med osebo in druźbo (moram se ćuditi tistim, ki se imajo za strokovnjake in ki neutemeljeno enaćijo evangelijsko filozofijo in platonizem).

Obe navidez oddaljeni omenjeni skupini slovenskih mislecev sta se zelo zблиžali v razvijanju znanstvenega humanizma, ki je (s strogim kultiviranjem jasnih pojmov na osnovi sistematićnega zgodovinskega izkustva) najboljši temelj znanstvene etike. Tu pa pridemo do razpotja: znanstvena in neznanstvena filozofija in etika. Ker je Slovenija demokratićna republika (1. ćlen ustave Republike Slovenije), imajo v njej domovinsko pravico tudi vse oblike neznanstvene filozofije in etike: pesniška filozofija in etika, fantazijska filozofija, filozofija kot absolutizacija, filozofija kot sanjarjenje, filozofija kot igra, filozofija kot neznanstveni esejizem, filozofija kot cirkus, filozofija kot televizijski in oderski Ńou, itd. Ko sva bila z Majerjem pred 40 leti Ńe vplivna, nisva nobenemu udobnemu filozofskemu esejisu skrivila niti enega lasu na glavi. Ker pa so filozofi ideologi, ki so vsi esejisti, zatrli vsako moźnost znanstvene filozofije in etike, imam dolźnost in pravico opozoriti: univerzi in fakultetam ustreza samo znanstvena filozofija in etika, ker je univerza definirana kot znanstveno-pedagoška inštitucija. Kaj pa je to: znanstvena filozofija? To je aristotelovska filozofija (posebno kot je razvita v *Nikomahovi etiki*) in vsi filozofemi, ki se trudijo razvijati enako metodologijo kot Aristotel.

Pomembno vpraŃanje *etićnosti* filozofije je *njen odnos do slovenskega naroda* glede medsebojnih etićnih obvez: filozofije do naroda in naroda do filozofije. Ta odnos je najbolj zamegljen v nakladanju ideologov, da sta bila osvobodilni boj in humani socializem (1941-1972) najvećji zloćin in zgodovinsko smetiŃe. Zgodovinska resnica je prav obrnjeno: ko sva z Majerjem sedanjim ideologom velikoduŃno omogoćala izjemno ugodne poloźaje, je za to imela najvećje zasluge tista velika većina Slovenk in Slovencev, ki je pod vodstvom osvoboditeljev (partizanov) zgradila materialno bogati, socialno pravićni in idejno povsem

svobodni humanizem v letih 1953-1972. Ker se je nacionalni proizvod v tem času povečal za okrog petkrat, je bilo v Sloveniji veliko več materialnih možnosti, da se zelo ugodno zaposli neprimerno več filozofov, kot v prvi Jugoslaviji, ko je od filozofije "živela" zelo majhna peščica. Ker smo osvoboditelji že v letih 1950-1953 sami (brez pomoči kakšnih "slavnih" revij, katerih pobudniki so se takrat še skrivali iz strahu pred Stalinom) izbrili popolni idejni pluralizem, so današnji ideologi še kot študentje stopili v prostor že zdavnaj izbornjene popolne idejne svobode in svobodnega komuniciranja z vsem svetom ter se svobodno igrali katerekoli filozofske smeri. Ta idejna svoboda pa je bila možna samo v drugi Jugoslaviji, ker so se samo v njej (med vsemi "socialističnimi deželami") partizani uspešno uprli Stalinu in potem zgradili, z veselim naporom vsega naroda, bodočim generacijam bogato, moderno in idejno svobodno deželo. Dejstva, da se današnjim ideologom prejšnje generacije zgradile take sijajne zgodovinske prilike, niti najmanj je obračam v zahtevo, da naj bi bili ideologi do mojih generacij ponižni. Povsem normalno pa izražam zahtevo, da naj bi bili ideologi *do prejšnjih generacij pravični* (sedaj so zelo oddaljeni od tega), da pravičnost smatrajo kot *del svoje profesionalne filozofske etike in časti*. Za ta pomembni *etični premik* bo koristna tudi *zgodovinska komparacija*, kako so živeli slovenski najbolj kvalitetni duhovni ustvarjalci v stari Avstriji in v stari Jugoslaviji; tudi materialno življenje ideologov in slovenske inteligence je že od 60-ih let neizmerno bolj ugodno.

Izrazit preizkus etičnosti slovenskih filozofov je tudi moj primer in primer najbližjega sodelavca Jožeta Štera, ki mu je uradna "leva" politika zatrla že zdavnaj vse možnosti dela.

Nimam nobenih narcisističnih teženj. Moj primer navajam samo, ker se v njem najbolj ostro izražajo etična protislovja sedanje slovenske filozofije in družbe: v tem primeru se sprošča navečje nasilje uradne "leve" ideološke politike (dosti večje, kot ga je proti filozofiji izvajal katerikoli stalinist ali partijec od leta 1950 do kateregakoli filozofa) - in tem nasilju stoji nasproti kvalitetna filozofska in družboslovna produkcija, izvirajoča iz največjega vzpona slovenskega naroda v letih 1941-1972, ter moja dosledna demokratičnost trajajoča 66 let. Dokaze o najostrejši stalinistični politiki v mojem primeru sem iznesel v številnih pismih ideologom in politikom; nobenega niso mogli zanikati. Vabim jih *javno*, da to naredijo - če imajo kaj povedati in odgovoriti - vsaj sedaj!

V nobenem drugem primeru v Sloveniji se v zadnjih 40 letih ni moderna protireformacija tako markantno, ostro izoblikovala, saj je v tem primeru obenem izjemno ostro napadala dvoje povezanih kvalitet: A. kvalitetna filozofija in družboslovje ter B. vrhunska demokratičnost.

Protireformacija se je tu izkazala že od leta 1982 kot najbolj *izrazit klientelizem*, ki se kasneje razširil na vsa področja, vendar nikjer tako skrajno, kot tu. Tu so bila najbolj zanikana *merila strokovne kvalitete* v interesu brezobzirnega oblastništva. To se je dogajalo že od začetka 80-ih let; še pod polno vladavino partije.

Naj spomnim, da so nekateri (ne vsi) politiki Demosa po volilni zmagi 1990 zahtevali, da se razglasi za nekaj mesecev "izredno stanje", v katerem bi "počistili" (lustrirali) vse dotedanje vodilne strukture Slovenije. Tedaj je France Bučar - kar mu je v čast - zaostрил: "samo preko mene mrtvega"; in zato so ostali vsi zelo koristni "rdeči direktorji" in vsi višji državni uradniki. Samo na področju filozofije ni bilo nobenega odpora protireformaciji; "ven metanju". Zato so lahko ideološki karieristi vseh političnih struj vrgli najkvalitetnejše filozofe iz sedem univerzitetnih enot. Samo tu so se v totalitarni "čistki" združili ideologi vseh struj in, ker njihova zveza traja tu že 26 let, tudi traja tu protireformacijska "čistka" že 26 let.

Ad A) Moji filozofski dejavnosti ali mojim filozofskim delom so pripisali visoke znanstvene

kvalitete: Edvard Kocbek, Anton Trstenjak, Anton Stres, Edvard Kovač, Vekoslav Grmič, Janez Janžekovič, Andrej Kirn, Jože Šter, Boris Majer, Kajetan Gantar, Josef Zumr (Češka), Alain Soubigou (Francija), Karl Woschitz (Avstrija), Mojmir Pokorný (ZDA), Evgenij Firsov (Rusija), Predrag Vranicki (Hrvaška), Bogdan Šešić (Srbija), Vuko Pavčević (Črna gora) in Andrija Stojković (Srbija).

V veliki večini so ti misleci podali svoje ocene mojih filozofskih knjig v obširnih recenzijah, z jasnimi prikazi in dokazi.

Nasproti tem zelo pozitivnim znanstvenim ocenam navedenih 18 mislecev, peščica protireformacijskih ideologov že 26 let kopiči v najbolj vidnih objavah TV, časopisov in revij psovke kot "stalinizem" in "dogmatizem" izražene v nekaj besedah, ki niso obrazložene niti z tremi vrsticami teksta.

Povsem nasprotne temu podpovprečnemu novinarskem esejizmu so ocene Kocbeka, Trstenjaka, Grmiča, Janežkoviča, Majerja, Kirna, Šterna, Zumra, Woschitza, Vranickega, Pavičevića, Šešica in Stojkoviča, ki povdarjajo *izvirnost* mojih knjig (tudi vse moje družboslovne knjige so pristojni pomembni strokovnjaki ocenili kot izvirne).

Ideologi z lepljenjem "dogmatičnosti" padajo v etična in znanstvena protislovja. Sami ideologi navajajo odprto "svoje" temelje kot privzete od drugih, tujih filozofov. S tem odkrivajo krepak kos dogmatičnosti v svojem mišljenju, saj je dogmatizem prevzemanje tujih temeljnih misli. Kot vsaka pa je tudi moja široko priznana izvirnost nasprotna dogmatičnosti, ker ni prevzemanje tujih misli, ampak lastno ustvarjanje.

Kar precejšnja strokovna in etična perverzija je inverzija ideologov, ki imajo sami v svojem mišljenju precejšnje bloke raznovrstnega dogmatizma, vendar "dogmatizem" valijo na mojo filozofijo, ki je bila po letu 1945 daleč najbolj izvirna ne samo v Sloveniji, ampak tudi v drugi Jugoslaviji in širše. Ker že kakšnih 33 let noben drug ne izpostavi te zgodovinske resnice, mi je zgodovinska dolžnost spregovoriti, sicer bi ta fragment protireformacije kraljeval absolutno še sto let ali več.

Napadi ideologov so, kot rečeno, na ravni podpovprečnega novinarstva. Obenem pa ideologi povsem opuščajo *komparativno metodo*. Le-ta je *conditio sine qua non*, če hoče kdorkoli vsaj poskusiti pošteno oceniti filozofski pomen posamičnega filozofa. Za odgovor na to vprašanje je nujno, da resnico iščoč filozof primerja "inkriminiranega" filozofa z drugimi dosedanji filozofi in se tako približa k odgovoru: koliko je ta filozof prispeval (ali ne) k razvoju celotne filozofije; ali je povedal kaj novega ali pa je v glavnem ponavljal že videno in so izvirni le kakšni fragmenti. To primerjalno metodo so znanstveno uporabljali tudi Janžekovič, Grmič, Trstenjak, Stres, Edvard Kovač, Majer, Šter in Bogomir Novak iz Slovenije ter Woschitz (Avstrija), Zumr (Češka), Vranicki (Hrvaška), Šešić (Srbija), in Pavičević (Črna gora). Zato so lahko objektivno ocenili mojo filozofijo.

Njeno izvirnost določata dva temelja: *izvirna teorija zamišljanja* in *izvirna teorija strukture ustvarjalnega akta*. Na teh dveh temeljih sem zgradil izvirno prenovo celotne filozofije, vseh njenih področij. Prvič v zgodovini filozofije je natančno analizirana in jasno določena *glavna ustvarjalna moč človeka: zamisel*. Tudi pri največjih filozofih (kot so Platon, Aristotel, Kant, Hegel, Marx, Sartre in drugi) najdemo le zelo zamegljene fragmente slutenja zamisli, največkrat tako, da (Platon, Aristotel, Kant, Hegel, Sartre) mešajo zamisel in pojem (in zadnji prevlada).

V temelju moje filozofije pa je zamisel jasno ločena od pojma, fantazije, predstav, želje, volje, smotra (obenem pa so razjasnjene njihove vezi z zamisljo). Poleg zamisli je v temelju moje izvirne filozofije izvirna teorija o *strukturi* ustvarjalnosti. Ta ni nikoli, kot menijo do-

sedanji filozofi, samo enoplastna (ni ali samo spoznanje, ni samo intuicija, ni samo fantazija itd.), ampak vedno večplastna. Ta struktura akta se pojavlja v zelo različnih oblikah, kot so moralni akt, materialno proizvodni akt, umetniški akt, politični akt.

Na temeljih zamisli in strukture ustvarjalnost sem obnovil etiko, estetiko, filozofsko antropologijo, aksiologijo, kalistiko, dele filozofije zgodovine in družbe ter obenem zgradil izvirno ontologijo/kozmologijo.

Marx šele zelo kasno (ne v "zgodnjih delih", ampak šele v Kapitalu) iznese zanimiv kratek fragment slutnje zamisli v izrazu "Ideeel Vorstellung", vendar ga ne razvije. Pozitivna v tem fragmentu je Marksova teza, da je ta "idejna predstava" pred proizvodom in zato njegov predhodni vzrok; negativna protislovnost pa je njegovo mešanje čutnega predstavljanja in "idejnosti". To je vse skupaj še zelo daleč od izdelane teorije zamisli, ki ni predstava, ampak *specifična apriozna sinteza pojmov ustreznih strukturi ustvarjalnosti*. S tem sem presegel Marksovo nejasno slutnjo zamisli, ki je on ni nikoli niti najmanj poskušal razviti kot enega od temeljev celotne filozofije (kar sem uresničil).

V nekaterih sedanjih spisih o slovenski etiki so fundamentalne strokovne pomanjklivosti, ki izvirajo: ali iz nepoznavanja filozofsko-zgodovinske komparativnosti ali iz strahu pred sedanjo slovensko protireformacijo in njenim zgodovinskim ciljem: "zatreti vsako sled Rusove filozofije" (kako podobno stari protireformaciji: izbrisati iz slovenskih dežel vsako sled evangeličanstva!).

Številni spisi o slovenski etiki "strogo" zamolčujejo dve znanstveno najpomembnejši *dejstvi* v zgodovini slovenske etike po letu 1945: edino resno izvirno etično delo po letu 1945 in najbogatejši etični zbornik. To je precej invalidna strokovnost, ki zanika najbolj vidna filozofska dejstva in ki ni dovoljena niti popularnemu esejizmu niti povprečnemu novinarstvu. Mojo knjigo *Etika in socializem* (prva izdaja leta 1974, druga izdaja 1985) so kot izvirno ocenili Vekoslav Grmič, Boris Majer, Anton Stres, Andrej Kirn, Jože Šter in dr. Vuko Pavičević. Ta je v najbolj znanem časopisu v drugi Jugoslaviji, v beograjski Politiki, napisal, da je bil v celi Jugoslaviji leta 1975 najpomembnejši kulturni dogodek izid te moje knjige. Daleč najbogatejši zbornik etike v vsej zgodovini slovenske etike, z najbolj kvalitetnimi prispevki, je bil zbornik *Etika in morala v sodobni družbi*, ki sta ga zelo pozitivno ocenila dr. Janez Musek in dr. Frane Jerman. Če bi katerikoli pisec o slovenski etiki po letu 1945 znal in hotel strogo zgodovinsko filozofsko primerjati vse etike, ki so doslej nastale v človeštvu, bi zlahka ugotovil troje. Prvič, da je v vsej zgodovini svetovne etike v moji *Etiki i socializem* prvič *moralno dejanje* analizirano bolj temeljito kot v katerikoli drugi etiki in da sem s tem ustvarjalni nadaljevalec tiste *dejavnostne etike*, katere najimenitnejši pionirji so Aristotel in krščanski evangeliji. *Moralno dejanje* je analizirano v drugi izdaji moje etike na 226 strani brez kakšnega ponavljanja; vsak stavek je nov korak analize. Vuko Pavičević je povdaryl, da je povsem izvirna tudi moja teorija moralne norme (210 strani); povsem izvirna je tudi moja teorija vrednot v prvi izdaji.

Ker sem 70 let od srede 30-ih rasel skupaj z vzponom izvirnega in samozavestnega duha celotnega slovenskega osvobodilnega gibanja in ker je moja filozofija delec in nadaljevalec tega duha, sem v tem našel dovolj moči za preskok preko vseh kitajskih zidov ideološke politike. Čeprav so mi v zadnjih 25 letih vzeli prav vse možnosti normalnega znanstvenega dela in čeprav so imeli ideologi na razpolago milijarde SRT, vse znanstvene inštitucije in vso prisilo državnega aparata, sem vse to staro železje elegantno presegel z ustanovitvijo in delovanjem svetovne Mednarodne Masarykove Asociacije v Pragi in znanstvenega Društva T.G. Masaryk v Ljubljani, ki sta visoko preseгла inertne strukture v Sloveniji in v svetu. Za

ta dva podviga mi je bil materialno dovolj samo zelo star pisalni stroj; svoje preganjalce, oborožene z ogromnim starim železjem, sem visoko preskočil z duhom.

Nasproti nameram *svetovnem gospodarstvu vladajočega neoliberalizma*, ki je v dežele osvobojene stalinizma hotel uvesti divji kapitalizem (v obliki "šok terapij", ki naj bi odrle kožo srednjih in nižjih slojev), smo se že v letu 1994 (po dogovoru z najtesnejšimi sodelavci prezidenta Češke Vaclava Havela) v gradu Libice (pri Pragi) na velikem mednarodnem simpoziju odločno *zoperstavili z koncepcijo nujne komplementarnosti tržišča in družbeno-državne intervencije ter socialne države*. Bili smo prvi med vsemi znanstvenimi in političnimi organizacijami v vsem svetu, ki smo se odprto, organizirano, načelno in konstruktivno uprli *svetovnemu neoliberalizmu*. Dve veliki gospodarski krizi - azijska pred leti in sedanja svetovna gospodarska kriza - sta gromko potrdili našo kritiko in konstruktivnost. Ker je imel zahod veliko zaupanje v prezidenta Havla, so bile naše ideje ugodno sprejete tudi tam; in kmalu je bil v Rimu mednarodni simpozij socialistov, kjer je bila povdarjena "tretja pot" in kjer je tudi predsednik ZDA Clinton obsodil "divji kapitalizem". Na žalost pa zahodne države te kritično konstruktivne usmeritve (ki jo je podprl kasneje tudi nobelovec Stiglitz) niso energično uresničevale. Šele danes - po najnovejšem gospodarskem zlomu - ta usmeritev ponovno oživlja (francoski predsednik Sarkozy, predsednica nemške vlade Angela Merkel, bivši nemški kancler Schmidt in drugi).

Ad B) Pri križarskem pohodu slovenskih ideologov lahko utemeljeno govorimo, da je *prav v republiški filozofiji* sedanja slovenska protireformacija najmočnejša, saj ona v republiški filozofiji ne napada samo najbolj izvirno misel, ampak napada tudi edinega živega pionirja slovenske demokracije. Zanj se borim od leta 1942, ko sem v italijanskem zaporu protestno odstopil kot vodja zaporniškega komiteja zaradi napadov dogmatikov; v letih 1945 in 1946 sem kot član najvišjega mladinskega vodstva Slovenije zahteval večkrat javno, da se uvede v družbeno politične organizacije pluralizem in sem bil zato 18 let konfiniran v Beogradu; tu je vodstvo ZK leta 1949 sprejelo moj predlog, da zgradimo boljši socializem, kot je Stalinov, in temu je sledila precejšnja otoplitev v obliki resnične demokratizacije do leta 1972; med leti 1964-1972 sem bil med najbolj aktivnimi poslanci (kor poslanec študentov), ki smo osvobodili slovensko vlado in parlament partijske kontrole; takrat sem bil najodločnejši branilec demokracije pred trdo konzervativno akcijo. To povdarja pokoji mag. Cene Matičič, moj donedavna najtesnejši soborec za priznanje velikega slovenskega demokratičnega gibanja 1964-1972, ki ga sedanji ideologi z vsemi silami potiskajo v najglobljo temo pozabe.

Matičič povdarja: "...kar pravšnji za študijo dr. Vojana Rusa, ki je v tem gibanju 'slovenske pomladi' tudi sam zelo aktivno sodeloval, in ga, v času silovite in brutalne protiakcije, tudi vehementno in argumentirano branil."¹²

Ker neutrudni boj za slovensko demokracijo vodim od leta 1942 do danes, ne glede na vse težave, ki jih prinaša, sem eden od štirih pionirjev naše sedanje slovenske demokracije (kot rečeno, drugi trije so: Edvard Kocbek, Matej Bor in Ivan Krefc). Slovenska skupščina iz leta 1989 je položila temelje za sedanjo večstrankarsko skupščino z ustavnimi amandmaji, ki so omogočili večstrankarstvo. Ta slovenska skupščina je dala gibanju 1964-1972, ki sva mu kot zelo aktivna pobudnika pripadala skupaj z Matičičem, *najvišjo oceno kot neposrednemu predhodniku sedanjega slovenskega parlamentarizma*.

Ker sem torej edini živi in vse do sedaj delujoči demokratski bojevnik od leta 1942 do

¹²Mag. Cene Matičič: Ocena študije dr. Vojana Rusa, *Slovensko demokratično gibanje 1964-1972*.

danes, ki ima tudi *uradno zgodovinsko priznanje sedanje republike*, je koncentrirana 33 letna ofenziva ideologov proti meni tudi izrazita protireformacija proti slovenski demokraciji. Ta protireformacija je v najostrejšem nasprotju z legalnimi in legitimnimi temelji sedanje slovenske republike kot so: obvezujoči politični sklep skupščine iz leta 1989 o "akciji 25 poslancev" (in s tem o demokratičnem gibanju 1964-72); s stališčem preambule sedanje ustave (da je "večstoletni boj z narodno osvoboditev" temelj tudi sedanje Slovenije); ter z njenim 1. členom ("Slovenija je demokratična republika"¹³). Zato je ta protireformacija nelegalna in protiustavna.

Protireformacija je tudi v najostrejšem nasprotju z vsemi temi najvišjimi načeli sedanje Republike Slovenije (in še z 59. členom o svobodi znanosti), ko že 25 let časopis *Anthropos* diskriminatorno potiska na najgloblje *dno* med vsemi splošnimi kulturnim časopisi; v popolnem nasprotju z njegovo visoko znanstveno kvaliteto in izrazito naprednostjo.

Časopis *Anthropos*, katerega pobudnik sem bil pred 40 leti, je bil - skupaj z revijo *Teorija in praksa* - glavni duhovni izvor visoke ravni slovenskega demokratičnega gibanja 1964-1972.

Časopis *Anthropos* se je skupaj s slovenskim *Društvom T.G. Masaryk* povzpел v vrh svetovnih družboslovno-humanističnih revij, ker je dosegel bistveno večjo interdisciplinarnost, kot vse druge revije v svetu, in bistveno večjo usmerjenost k najaktualnejšim in najbolj temeljnimi razpotjem človeštva. Časopis *Anthropos* in *Društvo T.G. Masaryk* sta združila več sto delavcev iz *trindvajsetih* temeljnih slovenskih znanosti v večkratni sistematični simpozijijski obravnavi fundamentalnih razpotij človeštva: *globalizacija; človekove pravice; tranzicija bivših "socialističnih dežel"; sodobna etika in morala; Evropska unija; sodobna inteligenca; slovenska nacionalna identiteta*.

Kvalitetno in požrtvovalno sodelovanje številnih najbolj kvalitetnih slovenskih družboslovcev in humanistov v simpozijih *Društva T.G. Masaryk* in v *Anthroposu* je visok izraz progresivne znanstvene avtonomnosti in naprednosti, kateri je veliko prispeval tudi glavni urednik *Anthroposa* dr. Janez Musek; edina od vseh politikov, ki je dala *Anthroposu* iskreno podporo, je bila nekdanja ministrica dr. Lucija Čok.

Kje smo, kam gremo?

Za stotine milijonov posameznikov v razvitih, srednje razvitih deželah in za številne skupine v nerazvitih deželah prehod iz potrošniškega v kulturni stil ni boleč niti dramatičen. Glavna težava je drugje: *kdaj bodo politična in družbena vodstva sodobnih držav toliko zreła*, da bodo lahko skupaj zgradila in uresničevala politiko kulturno-vrednostnega prevrata, kdaj bo taka politika (ki seveda vključuje tudi bolj ekonomično ekonomijo, bistveno večjo skrb za naravno okolje) zmagala v teh državnih in družbenih vodstvih vsaj načelno? Izkušnje zadnjih desetletij razodevajo, da sodobna država in družbena vodstva *niso sposobna* razrešiti niti zgolj srednje zahtevnih problemov, kot sta zaščita okolja ali razorožitev.

Največji razvojni problem človeštva so sedaj *politika, kapital, družboslovje in inteligenca*, ker so te ključne skupine zadremale na toplem, prijetnem soncu navidez skoraj brezkonfliktne porabniške družbe in dremajo že kakšnih 40 let; zato niso rešili niti lahkega problema okolja.

Sodobna politika, kapital, družboslovje in intelektualci se v večini zelo lahkotno obnašajo do največjih globalnih problemov človeštva, kot so: najnovejša globalizacija je "brez nadzora" (Brzezinski), ogromni kupi uničujočega orožja, morje ekonomske bede in ogroženost okolja; kolikor njih to vse manj skrbi, *toliko bolj* lahko skrbi resne ljudi.

¹³Ustava Republike Slovenije, Ljubljana, 2004, str. 9 in 10

Svetovna situacija je zavljo te brezskrbnosti precej podobna tisti pred prvo svetovno vojno, ko je v Evropi in svetu sto let (od konca Napoleonovih vojn) vladala stabilnost.

Toda stoletni brezskrbnosti do 1914 (dvorskim balom, sprejemom, paradam) je sledilo kar šest *globalnih izbruhov* zapovrstjo: prva in druga svetovna vojna, velika kriza, fašizem, stalinizem in antikolonialna revolucija.

Kot so do 1914 sto let zatiskali oči pred nevidnimi nakopičenimi družbenimi "eksplozivi", tako ji zatiskajo zadnjih 30 let zaradi stabilnosti razvitega kapitalizma in sedaj še poraza stalinizma. Toda sedaj je to manj odgovorno, ker vsi vemo, kje so *globalni* vulkanski problemi, ki lahko *globalno* izbruhnejo: beda, orožje, okolje, globalizacija.

Svetovna *akcija za humanizacijo najnovejše globalizacije* je neskončno težja od misli o njej: veliko je vprašanje, ali bo človeštvo zbralo dovolj kvalitetnih moči za humaniziranje *najnovejše* kaotične in eksplozivne globalizacije, ki jo diktirajo politični in kapitalistični monopoli - ali pa bo ona usodno preplavila in uničila človeštvo?

To skupno vprašanje človeštva visi grozeče - kot Demoklejev meč - zlasti nad *najbolj odgovornimi*: nad politiki, nad kapitalisti in nad inteligenco.

::LITERATURA

- Anthropos, Etika in morala ter sodobna družba, Ljubljana, 1996, št. 5-6, str. 5-109
- Anthropos, Intelektualci in sedanost/preteklost, Ljubljana, 1997, št. 1-2, str. 7-214
- Anthropos, Skupne vrednote Evrope in Slovenije, Ljubljana, 1999, št. 4-6, str. 119-376
- Aristoteles, Die Nikomachische Ethik, Zürich, 1951, izdaja Olof Gigon
- Aristoteles, Ethica Nichomachea, 1942, izdaja J. Bywater
- Aristoteles, Nikomahova etika, Ljubljana, 1964
- Brzezinski, Zbigniew, Izven nadzora, Globalno vrenje na pragu 21. stoletja, Ljubljana, 1995
- Fromm, Erich, The Sane Society, New York, Toronto, 1956
- Fromm, Erich, Zdravo društvo, Zagreb, 1986
- Ivan Pavao, Veritatis Splendor, Zagreb, 1993
- Iz stare kitajske filozofije, opombe Mirko Hribar, Ljubljana, 1962
- Kant, Immanuel, Kritik der Urteilkraft, Leipzig, 1956
- Konfučije, Veliko učenje, Nepokolebljiva sredina, Beograd, 1958
- Kung-fu-tse, Worte der Weisheit, priredil dr. Hajmo Kremesmeier
- Masaryk, T.G., Světová revoluce, Čin a orbis, v Praze, 1925
- Masaryk, T.G., Svetovna revolucija, Ljubljana, 1936
- Radakrišnan, S., Indiska filozofija, I, Beograd, 1964
- Rus, Vojan, La Réalité des bases chrétiennes de l'Europe nouvelle, Anthropos, International Issue, p. 218-233
- Rus, Vojan, Filozofska antropologija, Ljubljana, 1991, Filozofska fakulteta, 388 strani
- Rus, Vojan, Philosophische Anthropologie, München, 2000, 172 strani
- Rus, Vojan, Estetika in kalistika, Ljubljana, 1993, 259 strani
- Rus, Vojan, Stalinov "Diamat" in filozofija v SSSR; Kultura, morala in politika, Maribor, 1969, str. 76-81 (prvič objavljeno v reviji Mladost, Beograd, 1951, št. 5-6, str. 5-6, str. 413)
- Rus, Vojan, Nekaj vsakdanjih resnic o umetnosti; Kultura, morala in politika, Maribor, 1969, str. 59-65 (prvič objavljeno v časopisu "7 umetnosti", Beograd, 25.feb.1953)
- Rus, Vojan, Etika in socializem, Ljubljana, 1976, Mladinska knjiga, 657 strani
- Rus, Vojan, Dialektika človeka, misli in sveta, Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1967, 418 strani
- Rus, Vojan, Sodobna filozofija med dialektiko in metafiziko, Ljubljana, 1968, Mladinska knjiga, 419 strani
- Rus, Vojan, Dijalektika človeka i sveta, Beograd, 1969, IRP, 584 strani
- Rus, Vojan, Hegelova i marksistička dijalektika o istovetnosti i razlici, IRP, Beograd, 1963, 310 strani
- Rus, Vojan, Kultura, politika in morala, Maribor, 1960, Obzorja, 210 strani
- Rus, Vojan, O nekaterih osnovah etike, IPS, Ljubljana, 1968, 372 strani (ciklostil)
- Rus, Vojan, Marksistična filozofija, Ljubljana, 1975, Ekonomska fakulteta, 288 strani (študijski material)
- Rus, Vojan, Izvirna marksistična dialektika, Ljubljana, 1978, Cankarjeva založba, 551 strani
- Rus, Vojan, Nadaljevanje naše poti, Ljubljana, 1983, Mladinska knjiga, 301 stran
- Rus, Vojan, Etika in morala v sodobni družbi, Ljubljana, 1997, 380 strani (urednik in soavtor)
- Rus, Vojan, Družba in socialistična morala za 7. razred osnovne šole, Ljubljana, 1977, Mladinska knjiga, 201 stran (soavtor)
- Rus, Vojan, Družba in socialistična morala za 8. razred osnovne šole, Ljubljana, 1979, 1. ponatis, Mladinska knjiga, 150 strani (soavtor)
- Rus, Vojan, Etika in socializem, druga izdaja, Ljubljana, 1985 (novo: str. 5-171, 580-584, 632-737)
- Rus, Vojan, Etika i socializam, Zagreb, 1987 (novo: str. 5-25, 415-425)
- Rus, Vojan, Možnost nove estetike, Ljubljana, 1983, 270 strani
- Rus, Vojan, Marksistička filozofija, Beograd, 1985 (soavtor, str. 56-73, 96-106)
- Rus, Vojan, Psihologija in filozofija - bližnji soustvarjalci, Anthropos, 2004, 1/4, str. 221-243
- Rus, Vojan, Humaniziranje globalizacije, Anthropos, 2001, 4/6, str. 275-296
- Rus, Vojan, Filozofske teme, Ljubljana, 1988 (str. 226-321)

- Rus, Vojan, Na kriznih kaŕipotjih, Ljubljana, 1988, 243 strani
- Rus, Vojan, Perspektivno planiranje u Indiji, Beograd, 1957, IMPP, 170 strani
- Rus, Vojan, Izvori in temelji neuvrščenosti, Ljubljana, 1975, Cankarjeva zaloŕba, 387 strani
- Rus, Vojan, Politički sistemi in pokreti u nerazvijenim zemljama, Beograd, 1963, 418 strani (urednik in soavtor, str. 1-63, 112-166, 217-279)
- Rus, Vojan, Ekonomski položaj radničke klase u savremenom svetu, Beograd, 1963, IRP, 189 strani (urednik in soavtor, str. 9-137)
- Rus, Vojan, Nekaj razpotij samoupravnega socializma, Maribor, 1973, Obzorje, 168 strani
- Rus, Vojan, Narodni pokreti u nerazvijenim zemljama, Beograd, 1962, IRP, 122 strani
- Rus, Vojan, Delavsko gibanje v Indiji, Ljubljana, 1960, Cankarjeva zaloŕba, 238 strani
- Rus, Vojan, Put savremene Indije, Beograd, 1955, Kultura, 93 strani
- Rus, Vojan, Indija u ropstvu i slobodi, Beograd, 1954, Omladina, 66 strani
- Rus, Vojan, Œenevska konferencija i njen značaj, Beograd, 1955, IMPP, 120 strani
- Rus, Vojan, Morala, razrednost in vloga ZK, Ljubljana, 1987 (soavtor, 3.-104. stran)
- Rus, Vojan, Temeljni razredni, moralni in idejni aspekti krize, stabilizacije in vloga ZK, Ljubljana, 1985, 234 strani
- Rus, Vojan, Savremena Indija, Dokumentacioni bilten IMPP, br. 11-12 (soavtor)
- Rus, Vojan, Indokina, Dokumentacioni bilten IMPP, br. 5-6 (soavtor)
- Rus, Vojan, Radnički pokret u Indiji, Beograd, 1957, 81 strani
- Rus, Vojan, Pristop k ekonomskemu položaju delavcev v kapitalizmu, Maribor, 1981, 190 strani
- Rus, Vojan, Pot sodobne Indije, Ljubljana, 1957, 80 strani
- Rus, Vojan, priloga - študija k tezam: Tendence in spremembe v strukturi delavskega razreda in članstva ZK ter temeljni razredni, idejni in moralno politični aspekti krize, stabilizacija in vloga ZK, Ljubljana, 1985, 232 strani
- Rus, Vojan, Slovensko demokratsko gibanje 1964-72, Ljubljana, 2002, 143 strani (pripravljeno za tisk)
- Stres, Anton, Razvoj poveljne jugoslovanske marksistične teorije religije, Ljubljana, 1977
- Sveto pismo nove zaveze, Ljubljana, 1984, Nadškofjski ordinat v Ljubljani
- Sveto pismo starega in novega zakona, London, 1965, The British Foreign Bible Society
- Šter, Joŕe, Marksizem in etika, Maribor, 1985
- Trstenjak, Anton, Človek končno in neskončno bitje, Celje, 1988
- Zumr, Joseph, Thomas G. Masaryk - Filozof humanosti in demokracije (nujnost njegove misli za Srednjo Evropo), Etika in morala v sodobni druŕbi, Ljubljana, 1997